Anul XXVII
Nr. 534
12 pag. 3,50 lei

REVISTA CULTULUI MOZAIC

APARE BILUNAR

REDACȚIA : București, str. Popa Rusu nr. 24 — tel. 11.80.80. ADMINISTRAȚIA : str. Sf. Vineri nr. 9 — tel. 15.50.90

15 IULIE 1983
5 AV 5743

Șef Rabin dr. MOSES ROSEN

PĂCATE, LOVITURI, MÎNGÎIERI

המאו בכפלים... לקו בכפלים. מתנהמים בכפלים (מדרש).

„De două ori au păcătuit... îndoită le-a fost lovitura... iar mîngîierea lor tot de două ori va fi". (Midraș).

O lacrimă uriașă se prelinge de-a lungul mileniilor. Din ea s-au împletit elegiile tuturor urmașilor profetului Irmiahu care, ca și el, au fost contemporanii nenumăratelor catastrofe ce s-au abătut asupra purtătorilor cuvîntului Torei.

În lăcașele noastre de rugăciune răsună în aceste zile cîntecele de jale ale rapsozilor unor tragedii care s-au repetat de-a lungul generațiilor, de la Nabucadnețar și pînă la Hitler. Nu numai cele trei săptămîni de doliu dintre 17 tamuz și 9 av merită numele de בין המצרים „de strîmtoare", ci întreaga epocă de la arderea primului templu și pînă la Auschwitz stă sub semnul acestui nume care simbolizează un destin al calvarului. În versetele ieremiadelor retrăim suferințe care, oricît de variate le-au fost formele, oricît s-au schimbat hainele ce le-au îmbrăcat, au rămas mereu aceleași. „Alți actori, aceeași piesă".

„Pe malurile Babilonului, stat-am și am plîns" (Psalmi 137). Pe cîte maluri n-am stat oare, de atunci încoace și am plîns sinagogile arse, sulurile sfinte profanate, frații și surorile ucise, căminele pustiite? Pe cîte sălcii n-am atîrnat noi, oare, harpa cîntecelor noastre de jale, zbuciumul inimilor fiind prea puternic pentru ca buzele să mai poată da grai durerii? המאו בכפלים „De cîte ori au păcătuit..." Înțelepciunea midrașică depășește cadrul unui simplu joc de cuvinte atunci cînd exprimă, sub această formă, cauzele unui martiriu fără de seamăn. Nu e vorba despre o artificială interpretare a unui verset biblic, ci de o pătrundere în însăși esența Torei.

Într-adevăr, concepția despre viață a învățăturii noastre are un dublu aspect. Mozaismul nu se mulțumește să statornicească îndatoririle credinciosului față de Divinitate. Preocuparea sa permanentă este de a reglementa nu numai raporturile dintre Dumnezeu și om, ci și acelea dintre om și semenul său. Cînd învățătorii talmudici se străduiesc să exprime într-o formulă de sinteză trăsătura fundamentală a iudaismului, ei recurg la cuvintele profetului Miha: „Ți voi spune, omule, ce este binele și ce dorește Domnul Dumnezeul tău de la tine: să împlinești dreptatea, să iubești mila și să pășești în modestie cu Dumnezeul tău". Drumul cu Dumnezeu presupune, ca o condiție sine qua non, cultivarea dreptății și a milei față de oameni.

Atunci cînd ei caută o definiție și mai lapidară, se folosesc de versetul profetului Havakuk: „Cel drept trăiește cu a sa credință". Dreptatea și credința, iată cele două aspecte fundamentale care oglindesc întregul mozaism.

Neevreul care cere lui Hilel să-l învețe întreaga Tora, „într-un picior", vrea să adopte numai unul din aceste aspecte ale credinței noastre, vrea să se reazeme numai pe unul din picioarele ei. El dorește să îmbrățișeze o nouă formă de adorație a dumnezeirii, dar să nu se supună nici uneia din legile sale etice, să continuie a nu recunoaște, în relațiile sociale, decît o singură lege: aceea a celui mai tare. Hilel îi răspunde: „Ce ție nu-ți place, altuia nu face". Dacă vrei să înțelegi cu adevărat această religie, trebuie să te sprijini pe ambele tale picioare. Cei doi piloni ai Torei — respectul față de dreptul omului și respectul față de Dumnezeu — sînt la fel de importanți.

Bileam, profetul tocmit de monarhul Balac spre a deveni doctrinar al genocidului, poartă mereu numele lui Dumnezeu pe buze. El suferă însă de două defecte fizice care infățișează organica sa infirmitate morală. El e שתום העין chior și הגר באחד מרגליו șchiop. Privește spre viață cu un singur ochi, acel care se îndreaptă spre cer, spre Dumnezeu. Celălalt, cu care ar trebui să vadă cele ce se petrec în jur, aici pe pămînt, cu care l-ar înțelege pe aproapele său, e acoperit de întuneric. În drumul său, Bileam șchioapătă, căci nu se sprijină pe puternicul suport al principiului dreptății între oameni și popoare. Credința lui e astfel trunchiată, deformată.

„De două ori au păcătuit". Contemporanii distrugerii Templului au căzut în această greșeală de neiertat. Au crezut că-l pot sluji pe Dumnezeu, asuprind pe om; ei au încetat să împlinească legislația social-agrară biblică care tindea să împiedice huzurul unora și sărăcia altora; au jefuit pe omul truditor de simbria lui; nu au mai apărat pe cei lipsiți de apărare, văduva și orfanul. Într-un cuvînt, au abandonat etica religiei și s-au limitat la ritualul ei. Dacă unii dintre ei au fost atît de naivi încît să creadă că prin aceasta ei păcătuiesc numai o dată, numai împotriva uneia din cele două părți ale învățăturii, numai împotriva omului, întreaga literatură profetică este străbătută de firul roșu al avertismentului divin că ei au păcătuit de două ori: și împotriva lui Dumnezeu și împotriva omului.

Verbul înaripat al marelui Ieșaia se ridică în șabatul premergător zilei de Tișa be-av, împotriva acestor profanatori ai învățăturii dreptății. „Pentru ce mai pășiți în lăcașul meu?" — îi întreabă Dumnezeu prin glasul profetului, pe acei care înmulțesc jertfele pe altar, ridică brațele către cer cu o ipocrită evlavie și, în același timp, vai, „mîinile le sînt pline de sînge".

לקו בכפלים „Îndoită le-a fost lovitura..." O stare de lucruri ca cea amintită, nu putea să ducă decît la astfel de rezultate. Nu numai trupul omului a fost chinuit, ci și scînteia de divinitate sădită în el a fost pîngărită. Nu numai zidurile mărețului templu s-au prăbușit sub loviturile asediatorilor, ci s-a produs și năruirea acelui מקדש מעט sanctuar intim pe care cată să-l conțină orice suflet omenesc. Nu numai bietele făpturi

(Continuare în p. 7)

Dicționare talmudice

Neînchipuit de vastă și deosebit de greu accesibilă este lumea studiilor talmudice. Rezultat al unei activități intelectuale multiseculare, realizat prin contribuția a mii de erudiți, Talmudul este — din punct de vedere cantitativ — o creație uriașă. Parcurgerea lui — chiar și superficială — presupune un studiu intens de foarte mulți ani și acest studiu nu poate fi încercat decît de cei care sînt versați în dificila tematică talmudică, în subtila sa cazuistică și, mai ales, în limbajul său specific, în terminologia sa „tehnică".

Este adevărat că studiul Talmudului este ușurat prin existența unei tradiții milenare în interpretarea textelor, prin existența unei adevărate metodologii care, transmisă din generație în generație și „codificată" de nenumărate ori, slujește drept infailibil ghid celor ce vor să se dedice studiilor talmudice. Nu mai puțin adevărat este însă faptul că însăși asimilarea acestei metode este un lucru dificil, presupunînd neapărat multă răbdare și o temeinică pregătire de specialitate.

Iată de ce nu ne vom mira constatînd existența, pe lîngă textele talmudice propriu-zise, a unei vaste literaturi ajutătoare, menită să ușureze învățăcelului începător (și celui avansat) însușirea imensului material cuprins în foliantele cărților talmudice. Această literatură „anexă" privește cele mai felurite aspecte ale studiului talmudic. Ea îl ajută pe cititor fie să înțeleagă textele propriu-zise, fie să desprindă „HALAHA", legea, părerea ultimă a redactorilor, din termenii folosiți în descrierea diverselor păreri contradictorii, fie să rezolve contradicțiile (de cele mai multe ori doar aparente) dintre afirmațiile diverselor tractate talmudice. Alte lucrări îl ajută pe cititor să poată colecționa din aceste tractate textele privind aceeași temă, căci este știut că materialul halahic — nemaivorbind de cel agadic — este răspîndit pe nesfîrșitele foliante ale Talmudului, fără a fi concentrat după subiect, prin respectarea vreunui sistem determinat.

Vrem să ne oprim în acest articol asupra uneia dintre problemele esențiale ale studiului talmudic — lexicografia talmudică — și să schițăm sumar istoria — bogată în ani și în interesante apariții — a dicționarelor talmudice.

Talmudul — atît cel babilonian, cît și cel ierusalimian — s-a născut nu ca rezultat al inspirației vreunui foarte talentat autor, nici ca fruct al contemplațiunii sau studiilor vreunui înzestrat om de știință, ci, ca să zicem așa, „din viață", ca o oglindire fidelă a activității intelectuale a marilor școli talmudice, prin colaborarea zilnică — dar de o multiseculară durată — a foarte multor oameni, de cele mai diferite categorii. Talmudul redă — asemenea unei stenograme — textul disputelor contradictorii dintre înțelepți, textul intervențiilor — cîteodată de o stîngăcie evidentă — ale învățăceilor, povestirile cu tîlc și tălmăcirile agadice ale predicatorilor, părerile exprimate de oameni simpli, într-un cuvînt: tot ce se putea auzi în decursul anului de studii în sălile academiilor talmudice. Toate aceste „texte" (în școlile talmudice studiul se desfășura în cea mai mare parte fără ajutorul cărților, exclusiv în mod oral) poartă asupra lor amprenta

A. IOSEFSOHN

(Continuare în p. 7)

TIȘA BEAV

Filozofia iudaică a crezut totdeauna în om. Această credință nu s-a născut dintr-o istorie fericită, ci din confruntarea cu suferința, din durere, călire morală și regenerare sufletească.

...Zidurile Ierusalimului erau de mult dărîmate. Templul era ars și pustiu. Lacrimile curgeau pe obrajii cărturarilor care contemplau dezastrul. Numai Rabi Akiva zîmbea. „Cum poate cineva să surîdă într-un asemenea moment?", a cutezat să-l întrebe unul dintre cărturari. „Zîmbesc fiindcă mă gîndesc la cuvintele profeților, a răspuns Rabi Akiva. Acum s-a împlinit profeția lui Uria: clipa cînd cetatea cea cu mult norod a rămas pustie, cînd nimeni nu-i mai poate veni în ajutor, iar dușmanii se bucură. Zîmbesc gîndindu-mă la viitor, cînd profeția lui Zeharia va fi realitate".

Tișa beAv are această dublă deschidere temporală, pe care Rabi Iohanan ben Zakai a intuit-o primul și care face parte, de altfel, din structura iudaică; este aliajul prin care a putut fi asigurată supraviețuirea acestui popor.

Privită din afară, ziua de Tișa beAv ar putea fi considerată o dată fatidică, un sinonim al catastrofelor naționale (distrugerea primului și a celui de-al doilea Templu, căderea cetății Betar, expulzarea din Spania, începutul, în cel de-al doilea război mondial, al Holocaustului). Pentru fiecare evreu, însă, oricît de înțelept sau oricît de nestiutor, ziua aceasta are o perspectivă mult mai cuprinzătoare. Ea este un prilej de neuitare, de scrutare a suferinței trecute, ca un memento și un avertisment pentru prezent și viitor. Ea nu se prezintă sub forma unei stări depresive, plecare în fața „sorții" sau menținere a vreunui spirit de vendetă. A fi învins nu înseamnă a fi înfrînt. Faptul acesta a fost dovedit chiar de Rabi Iohanan însuși. În clipa în care Ierusalimul cădea, școala din Iavne, înființată grație clarviziunii, lucidității și simțului său diplomatic, preschimba înfrîngerea în victorie. Dacă statul iudeu nu mai putea fi salvat atunci, fusese salvată ființa națională, triumfa spiritul. Literele alfabetului se dovedeau mai puternice decît armele atacanților.

Acesta este aspectul istoric-național al comemorării: necesitatea de împrospătare a memoriei, de aducere aminte a faptului că „rădăcinile sînt amare" pentru ca trunchiul și coroana să fie mai tari, mai rezistente în fața virtualelor intemperii.

Prin extrapolare, însă, sensul singular al datei de 9 Av se multiplică. Omenirea întreagă are nevoie de o zi a aducerii aminte a tot ce a însemnat tragedie în istoria ei. Copiii care deschid un manual de istorie, indiferent a cărui popor, să fie învățați să privească cifrele morților într-o bătălie sau alta nu ca niște simple semne grafice care trebuie învățate pe dinafară, ci ca ființe care au rîs și au plîns asemeni lor, cu nădejdi și elanuri așijderea, retezate în mersul înainte al istoriei.

„Să-ți înșeli aproapele e un păcat; să-l înșeli pe Dumnezeu e o naivitate; să te înșeli pe tine însuți e o crimă", sună o maximă talmudică.

Ziua de 9 Av simbolizează tocmai nevoia de a nu ne înșela pe noi înșine, a nu ne autonetezi asperitățile istoriei, a nu ne trece în calendar numai succesele. Și oare neîmplinirile, minusurile nu dau, prin adăugire, semnul plus? De ce-ul privirilor îndurerate și al brațelor ridicate spre cer în zilele dezastrului național al dărîmării Templului sau în lagărele naziste de-acum 40 de ani sau în repetatele pogromuri pe care le-am suportat în veacuri nu trimit, pînă la urmă, la mobilizarea conștiințelor pentru ca pașii vieților noastre să nu mai fie nicicînd întrerupți de vreo doctrină.

E. SUHOR

(Continuare în p. 7)

Am deschis cu fericite presimțiri volumul „De vorbă cu Iorgu Iordan", *de Valeriu Mangu*. Profesorul Iorgu Iordan este doar o figură de frunte a vieții științifice și publice din țară, și nu numai din țară, cel mai vechi dintre membrii actuali ai Academiei Române. Dar interesul nerăbdător față de ceea ce are Domnia-sa de spus în această carte se explică și printr-o experiență anterioară de cititor: parcurgerea celor trei volume de „Memorii" ale profesorului (apărute în 1976, 1977 și 1979) ne-a prilejuit și cunoașterea îndeaproape a „omului Iorgu Iordan", a modestiei și sincerității sale, a sensibilității și intransigenței sale etice, a curajului său civic și a cultului său pentru muncă, pentru ideile de dreptate și de omenie. L-am înțeles astfel mai bine și ca savant, și ca militant democrat, antifascist. Și iată acum această nouă carte — acest interviu desfășurat pe patru sute de pagini, dar care i se pare totuși lectorului prea scurt, pentru că se află iarăși în fața unor confesiuni fascinante despre cele trăite și gindite de profesor de-a lungul multor decenii. E o carte din care nu putea lipsi erudiția lingvistului, dar fără nici o urmă de rigiditate didactică, o carte de lucidă istorie politică și literară, de fină portretistică, de opinii afirmate fără ezitare. Pe scurt, o carte de înțelepciune, pentru care se cuvine să mulțumim atît academicianului Iorgu Iordan, cît și inițiatorului și realizatorului ei, profesorul Valeriu Mangu.*

„Democratismul social" al profesorului — ca să folosim o expresie ce îi aparține — s-a manifestat întotdeauna prin repudierea categorică a fascismului, chiar și înainte ca acest termen să fi început a circula. Născut și educat într-o familie de oameni muncitori, de o strictă moralitate, de un puternic simț natural al respectului și iubirii de semeni, cel care avea să devină, în 1933, președintele Comitetului Național Antifascist, poate spune acum, cu mîndrie: „Un fel de antifascist am fost eu aproape din copilărie". *Firește, aceasta însemna și o atitudine refractară la diversiunea șovină, rasistă, antisemită:* „... n-am simțit niciodată, ca adolescent, ură în legătură cu calitatea de neromân a cuiva. Mă înțelegeam foarte bine cu evreii, cum tot atît de bine sau chiar foarte bine, mă înțeleg și astăzi". *În propaganda antisemită* („...că evreii nu-s creștini ca noi, nu-s nici români ca noi, nu vorbesc prea bine românește, înfățișarea lor fizică, chiar, este mai mult sau mai puțin deosebită de a noastră etc.") *Iorgu Iordan a văzut de timpuriu niște* „criterii rudimentare", *o împletire de absurdități demagogice și scopuri venale. În acești termeni, de dispreț și oroare, se vorbește în carte despre cuzism și codrenism, despre suferințele abătute asupra țării de regimul legionar, sub care profesorul a fost scos din învățămînt, brutalizat și arestat. Iar cînd vine vorba de evrei, el exclamă:* „...Ce-au mai pățit evreii în vremurile acelea!..."

Răscolitoare este evocarea profesorului Leo Spitzer, celebru lingvist german de origine evreiască („cea mai mare personalitate pe care am cunoscut-o", *cum afirmă academicianul Iordan, prieten apropiat al lui), care, izgonit din universitate de hitleriști, a fost silit să se expatrieze.* „După ultimul război, i s-a propus să se reîntoarcă în Germania, la o universitate pe care putea să și-o aleagă singur. L-am felicitat că a refuzat. Foarte bine a făcut!" *Actul acesta de demnitate, aprobat atît de ferm de profesorul Iordan, n-a fost nicidecum singular. Nici Einstein, nici Feuchtwanger — ca să-i pomenim numai pe ei — n-au revenit pe meleagurile umilirii lor, deși au rămas organic înrădăcinați în cultura germană. Italia fascistă a expulzat și ea de la catedre iluștri savanți „nearieni". Amintindu-i pe Fermi, pe Tulio Levi-Civita și pe Enrico Bompiani, profesorul remarcă mimetismul antisemit al fascismului italian în raport cu cel german: cu toate că în Italia* „nu exista o problemă evreiască", *în sensul că pînă atunci iudeofobia nu prinsese rădăcini acolo,* „încet-încet, Mussolini a devenit un fel de subaltern al lui Hitler, însușindu-și ideile, ca să nu spun idealurile antisemite ale acestuia". *Da, există și asemenea „idealuri".*

Străină de orice academism, dar perfect academică, discuția dintre Iorgu Iordan și Valeriu Mangu îmbrățișează varii domenii, făcînd, bunăoară, și o incursiune în istoria evreilor din România. Faptul că, în trecut, Moldova centrală și, mai ales, Moldova de nord aveau o populație evreiască mai densă decît alte regiuni ale țării este astfel explicat de către profesor: „Cea mai mare parte din evrei trăiau, cum știm, în Galiția și, datorită persecuțiilor sălbatice și tratamentului la care erau supuși de către autoritățile țariste, au părăsit Galiția și s-au refugiat în Moldova". *Bineînțeles, această migrație — pe care Iorgu Iordan o ilustrează prin cele petrecute sub domnia lui Mihail Sturza (1834—1849) — nu epuizează nici pe departe chestiunea stabilirii evreilor în Moldova și, în genere, în România. Hașdeu și Iorga le semnalează prezența cu secole înainte. Dubnov, în „Istoria universală a poporului evreu", vorbește de colectivități evreiești în Moldova veacului XV. Există, e un lucru bine știut, mărturii documentare și mai vechi. Cît privește evreii de origine galițiană, ei au început să treacă în Moldova cu mult înaintea preluării domniei de către Mihail Sturza și venirea lor a fost determinată nu numai de asuprirea țaristă din locurile unde s-au născut, ci și de ofertele ce le-au fost făcute de domnitori și latifundiari moldoveni, dornici să întemeieze așezări de meșteșugari și negustori care să contribuie la dinamizarea vieții economice.*

În lucrarea, rămasă clasică, a doctorului Elias Schwartzfeld: „Din istoria evreilor — Împopularea, reîmpopularea și întemeierea tîrgurilor și tîrgușoarelor din Moldova (1914)" *este pomenită o proclamație cu acest țel adresată evreilor din Lvov, la 1612, de Ștefan Tomșa Vodă. Hrisoave domnești din cea de-a doua jumătate a secolului XVIII și de la începutul secolului XIX consfințesc convenții între boieri și evrei, care au avut ca urmare înființarea a numeroase tîrguri. La înscăunarea lui Mihail Sturza numărul lor era de 40, crescînd sub acest domnitor la 62. Și pentru că profesorul Iordan îl prezintă interlocutorului său pe Costache Conachi, marele logofăt al Moldovei, ca fiind* „mai ales poet, dar și om de cultură, și destul de avansat în ce privește ideile, în ciuda calității sale de mare boier", *să notăm aici, pentru confirmarea acestor aprecieri, că, potrivit unor mărturii consemnate în cartea doctorului Schwartzfeld, la întemeierea localității Nămoloasa, probabil în 1824, Costache Conachi, proprietarul moșiei respective,* „a chemat pe evrei din diverse părți, a clădit o sinagogă și o baie, pe care li le-a dăruit de veci, le-a cedat terenul pentru case și prăvălii, ba a dat la unii și bani cu împrumut, fără dobîndă, spre a le înlesni comerțul. Asemenea, le dete și un loc gratuit pentru cimitir".

În subtilul joc zigzagat al convorbirilor sale cu Iorgu Iordan, Valeriu Mangu a pus deodată o întrebare cu privire la mitul păsării Phoenix. Subliniind, în răspunsul său, că acest mit „a jucat un rol foarte important în istoria culturii", *profesorul dă exemplul reînvierii limbii ebraice în Israel, limba originară a Bibliei (în arameică sînt scrise, și numai în parte, cărțile „Ezra" și „Daniel"):* „Faptul că evreii vorbesc acum ebraica se datorește voinței. Este un fel de «demonstrație», o manifestare care se explică psihologic și istoric. Ei au fost ținuți multe secole de-a rîndul nu numai la distanță, ci și în ghetouri, în afara societății umane".

Să ne mai oprim, în încheierea acestor însemnări, la o întrebare a lui Valeriu Mangu, o întrebare inspirată din ritualul sacru al oricărui interviu: „Cine sînteți, de fapt, dumneavoastră, Iorgu Iordan?" *Profesorul, cum era și de așteptat, a refuzat să se autodefinească. Dar mai era nevoie? După opera întregii sale vieți, îl definește minunat această nouă carte cuceritoare, acest amplu dialog cu înțelepciunea, la care ne-a îngăduit să asistăm...*

ANTON CELARU

* Editura „Minerva", 1982.

Consemnări

DIALOG CU ÎNȚELEPCIUNEA

INSTANȚĂ

Jucați-vă cu anii
străbunilor
voi „führerii" lumii
cei ce negați Holocaustul
și lertați crima
și lustruiți bezmetic
trecutul
de sînge și groază
sau nu știți
de ce tac păsările?
Veniți și judecați-ne
în fața
Instanței Lumii
pentru că am mîncat
iarbă amară
înălțînd un stindard
din simboluri
și comozi în jilțuri
judecați-ne azi
pentru crimele voastre.

IZSAK MARTHA

Despre compozitorul Ludovic Feldman

În legătură cu articolul apărut în R.C.M. din 1 iunie a.c. cu ocazia împlinirii vîrstei de 90 de ani a compozitorului LUDOVIC FELDMAN, colaboratorul nostru B. Fainblatt ne scrie:

„Doresc să adaug, la cele publicate despre veneratul și prolificul compozitor LUDOVIC FELDMAN, că el a compus recent prima sa simfonie, prezentată, în primă audiție, la începutul lunii mai 1983, la Ateneu, de către orchestra simfonică a Filarmonicii „George Enescu", la vioara întîi fiind talentatul nostru violonist Avy Abramovici. Simfonia poartă numele de „Simfonia omagială" și a fost dedicată de compozitor clasei muncitoare.

Țin să subliniez că nonagenarul compozitor Ludovic Feldman aparține unei familii ai cărei membri au înțeles să împace admirabil calitatea de cetățeni devotați ai țării în care s-au născut cu apartenența la comunitatea evreiască.

Într-un articol scris de mine și publicat în R.C.M. din 1 iulie 1977, am relatat despre bunicul după mamă al compozitorului, pe nume Avram Ellman, fost președinte al Comunității evreilor din orașul Tulcea, acum peste 100 de ani. Acest Avram Ellman, pentru servicii deosebite aduse statului român, cu ocazia revenirii Dobrogei la patria-mamă, în urma Războiului pentru independență, din 1877, a fost distins cu una dintre cele mai mari decorații românești de atunci, ordinul «Steaua României», fapt menționat și pe monumentul funerar al lui Ellman, aflat în vechiul cimitir evreiesc din Tulcea".

Reflecții, maxime, aforisme

● **Strugurii trebuie să se roage pentru sănătatea butucului de viță (din „Sentențe și proverbe ale vechilor rabini", 1629). Cf.** Dictionnaire Larousse des proverbes, sentences et maximes, **1960, p. 496.**

● **Fîntîna din care se scoate apă des are apa mai limpede (Proverb evreiesc, din J. Clarke —** Paremiologia anglo-latina, **1639, citat și de J. Ray, în „Adagia hebraica"). Cf.** Ibidem.

● **Statul, zic, nu are scopul de a-i transforma pe oameni din ființe raționale în animale sau automate, ci, dimpotrivă, să facă în așa fel încît spiritul și corpul lor să-și îndeplinească funcțiile în cele mai bune condiții, oamenii să se folosească de propria rațiune, să nu se războiască între ei (...) și să nu se poarte unii față de alții cu dușmănie. Prin urmare, scopul statului este, de fapt, libertatea.** (Baruch Spinoza, **1632—1677). În: Baruch Spinoza.** Tratatul teologico-politic, **trad. rom., 1960, p. 297).**

● **Lumea e nouă; acest Soare limpede, acest Pămînt de lumină — abia azi Dumnezeu le-a creat** (Haim Nahman Bialik, **1873—1914). În: E. Fleg —** Anthologie juive, **1967, p. 42.**

● **Munca este o datorie socială, o datorie umană pe acest Pămînt, o manifestare a forței creatoare a omului, a puterii sale de a supune natura.** (David Ben Gurion, **1886—1973). Cf.** Dictionnaire Robert des citations du monde entier, **1979, p. 519.**

● **Moartea și munca sînt necesități și nu preferințe** (Simone Weil, **dintr-un interviu acordat revistei „Express" nr. 32, 1972).**

Culese și traduse de RENÉE SCHWARTZ

„PÎINEA ÎNFRĂȚIREI"*

Document istoric și schiță de profil interior, corespondența lui C. A. Rosetti cuprinde — în cadrul scrisorilor de susținere a moralului prietenilor și tovarășilor săi de idealuri, participanți exilați ai revoluției de la 1848, al scrisorilor de informare asupra evenimentelor politice din actualitatea vremii, cu influență asupra Țărilor Românești, de confesiune privind viața sa de familie — și o serie de referiri la problema evreiască.

Considerațiile lui C. A. Rosetti față de evrei sînt ale prietenului (v. relațiile sale cu pictorul Rosenthal, cu omul politic și literatul Armand Lévy), ale cunoscătorului de filozofia culturii și ale patriotului (v. intenția de a scrie o „Istorie a evreilor", ca rod al suferințelor sale de exilat, asemănătoare, consideră Rosetti, cu ale unui fiu al casei lui Israel, aluziile biblice) și ale pașoptistului militînd pentru dreptul populației evreiești din România de a se bucura de protecția constituțională a țării, prin care urma să se acorde drepturi egale fiecărui cetățean, indiferent de naționalitate (v. scrisoarea de răspuns a lui Rosetti la atacul din ziarul lui Teodor Codrescu, „Zimbrul", scrisoare apărută sub formă de articole în „Steaua Dunării", nr. 65 și 68 din 1856).

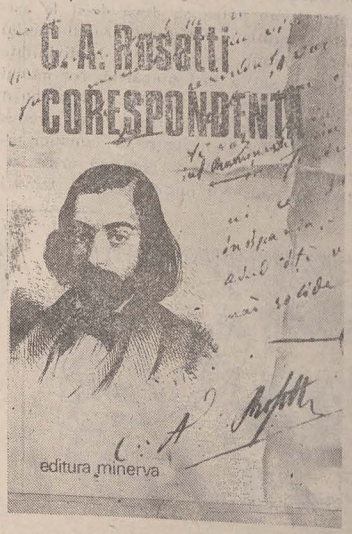

Pe Rosenthal Rosetti îl cunoscuse la Paris, ca și pe Lévy. Rosenthal îl urmase pe Rosetti în țară, luase parte la revoluția din 1848 și devenise cetățean român. După înfrîngerea revoluției, Rosenthal pleacă la Budapesta, încercînd să ia contact cu revoluționarii unguri, dar e prins și închis de autoritățile cezaro-crăiești. Aflîndu-se într-o situație fără ieșire, Rosenthal preferă moartea divulgării planurilor de luptă ale exilaților. Acestea sînt date care ar trebui să fie cunoscute din oricare manual de istorie. Corespondența lui C. A. Rosetti însă dezvăluie unele aspecte de „halat și papuci" ale acestei prietenii, semnificative sub raportul *omului* Rosenthal, pe care Rosetti știe să-l aprecieze la adevărata lui valoare. Dintr-o scrisoare către Dumitru Brătianu, din 3 aprilie 1846, află că Rosenthal îi cedase lui Rosetti locuința din Paris. În alta, avînd același destinatar, scrisă peste trei ani, Rosetti îl integrează categoriei de „oameni frumoși", corespondentă acelui „schöne Seele" din estetica romantică și neoromantică germană, vizînd exemplificarea ideii de profundă omenie. Rosenthal este pentru Rosetti un argument care îndeamnă la

E.S.

(Continuare în p. 6)

* C. A. Rosetti, *Corespondență*, București, Ed. Minerva, 1980.

MERIDIANE • MERIDIANE • MERIDIANE

Beit Hatfuţot a împlinit cinci ani de existenţă

Luna mai 1983 a marcat, între altele, şi a cincea aniversare a muzeului Beit Hatfuţot. În timpul acestor cinci ani, Beit Hatfuţot şi-a multiplicat activitatea, devenind, pe lîngă un muzeu al istoriei poporului evreu — unicul de acest fel în lume —, un centru ale cărui activităţi culturale şi educaţionale cuprind întreaga Diaspora.

În cei cinci ani ai existenţei sale, aproximativ două milioane de vizitatori, mulţi dintre ei din străinătate, au venit la Beit Hatfuţot. Printre aceşti vizitatori a fost şi un număr mare de studenţi, soldaţi şi participanţi la seminarii organizate pentru vizitatori străini.

Secţia de seminarii a muzeului a organizat discuţii, pe grupe, pe tema „Probleme ale identităţii evreieşti", la care au luat parte aproximativ 15 000 de persoane, din 17 ţări. Aceste seminarii au fost ţinute în opt limbi diferite. Participanţii au fost îndrumaţi spre Beit Hatfuţot de către diferite oficii ale Agenţiei Evreieşti, cluburi ale tineretului, şcoli, ieşivot etc. Circa 20% dintre ei au fost neevrei.

În 1982 şi pînă în mai a.c., activităţile culturale ale lui Beit Hatfuţot au inclus 140 de manifestări, ce au avut loc în aula muzeului. Unele dintre ele au fost ţinute sub forma unor cursuri de istorie a poporului evreu şi a muzicii evreieşti, altele sub formă de simpozioane, dezbateri, interviuri şi lecturi.

În decursul celui de-al cincilea an de funcţionare, la Beit Hatfuţot s-au deschis opt expoziţii, printre care o expoziţie despre viaţa evreiască în epoca de aur din Amsterdam, una despre istoria comunităţilor evreieşti din România, alta despre evreii din nordul Africii; tot aici a avut loc întîlnirea dintre voluntari din Eretz Israel în Armata britanică şi supravieţuitori ai Holocaustului.

Printre expoziţiile proiectate pentru anul viitor la Beit Hatfuţot menţionăm o expoziţie despre fermierii evrei din toată lumea şi o expoziţie despre comunităţile evreieşti din Maroc. O mare expoziţie despre istoria iudaismului german este, de asemenea, în curs de pregătire, programată să coincidă cu a 50-a aniversare a Alialei germane în Israel.

În cursul celui de-al cincilea an al său, la Beit Hatfuţot au fost pregătite multe expoziţii pentru a fi prezentate în străinătate. Şaizeci de expoziţii au fost prezentate în Israel, în muzee, în

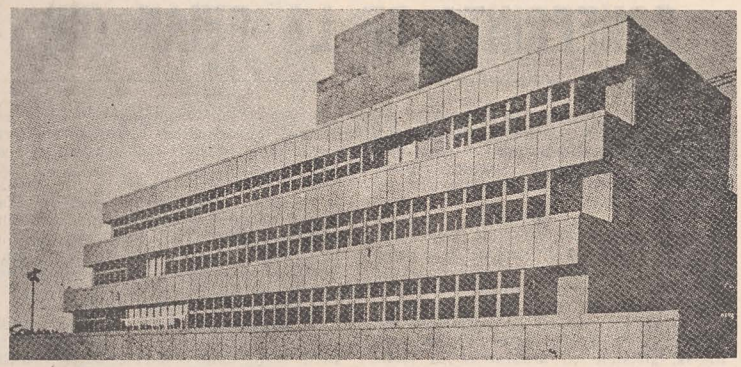

Edificiul instituţiei „Beit Hatfuţot"

edificii culturale comunitare. În medie, o nouă expoziţie a fost deschisă în fiecare săptămînă în Israel. Manifestările au fost organizate în cele mai multe localităţi, cu sprijinul Centrului de Informaţii (Merkaz Hahasbara).

Expoziţii ale lui Beit Hatfuţot pot fi cunoscute în străinătate prin intermediul diapozitivelor, prezentate în muzee evreieşti, centre comunitare şi cluburi culturale. Şase expoziţii de acest fel au fost deschise în S.U.A., trei în Europa şi două sînt pe punctul de a fi inaugurate în America Latină.

În vederea pregătirii acestor expoziţii, cercetătorii de la Beit Hatfuţot se află permanent în căutarea de documente şi fotografii din arhivele publice şi particulare din întreaga lume. Recent, a fost anunţată o campanie mondială de adunare a materialelor privind supravieţuitorii Holocaustului pentru o expoziţie care urmează a fi deschisă în 1985, marcînd a 40-a aniversare a eliberării din lagărele naziste din Europa.

Beit Hatfuţot a organizat, pentru o perioadă de trei ani, noi campanii de colecţionare de fotografii, cu valoare documentară, despre comunităţile evreieşti din Diaspora şi despre locuri unde comunităţile evreieşti au încetat să mai existe. Fotografi de la Beit Hatfuţot au fost trimişi în Egipt, Tunis, Liban, Polonia, Caraibe, Brazilia şi Extremul Orient. Materialul adunat este păstrat în Arhiva Foto de la Beit Hatfuţot, care conţine peste 20 000 de fotografii şi diapozitive.

În timpul aceleiaşi perioade, reţeaua Asociaţiilor Prietenilor lui Beit Hatfuţot s-a dezvoltat şi s-a extins în Israel şi în întreaga lume. Aceste asociaţii, care există în 12 ţări, sprijină şi finanţează multe manifestări şi proiecte ale lui Beit Hatfuţot. Ele formează, de asemenea, o puternică verigă între Beit Hatfuţot şi comunităţile evreieşti din lume.

Festivalul umorului evreiesc

La Paris s-a înfiinţat o nouă „Asociaţie pentru promovarea umorului evreiesc", alcătuită din personalităţi ale vieţii culturale iudaice, care au considerat necesară crearea acestei organizaţii, „deoarece umorul este o chestiune prea serioasă pentru a fi lăsată în seama umoriştilor". Fondatorii ei sînt: dna Francine Lutenberg şi dnii Philippe Alphandari şi Simon Libiec.

Noua asociaţie a stabilit prezentarea primului Festival al umorului evreiesc în perioada 29 mai—2 iunie a.c., la Centrul Raşi. Festivalul s-a desfăşurat sub înaltul patronaj al Ministerului Culturii. Programul a fost inaugurat, la 29 mai, cu o masă rotundă, la care au luat parte: scriitorul umorist israelian Ephraim Kishon, precum şi cinci cunoscute „persoane grave" ale umorului francez.

În zilele următoare s-au prezentat filmul „Idl mit'n fidl" (turnat în Polonia, în 1936), piesa „Abraham şi Samuel", de Victor Haim, povestiri în limbile iudeo-spaniolă şi franceză, piesa de teatru umoristic „Metamorfozele unei melodii", filme cu fraţii Marx ş.a.

La reuşita acestui prim Festival al umorului evreiesc, de la Paris, a contribuit şi Israelul. Umorul israelian a fost reprezentat de Ephraim Kishon, cu filmul său „Hashoter Azonlay", cu spectacolul „Să rîdem la Ierusalim", avînd ca protagonist pe artistul Shaike Ophire, precum şi un spectacol de mimică, avînd ca interpreţi pe Asher Zelmati şi Moshe Messinger.

Nu au fost uitaţi copiii; lor li s-a oferit un spectacol corespunzător vîrstei.

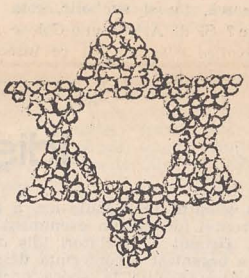

PE URMELE ISTORIEI

Primii evrei care s-au stabilit în Mexic făceau parte din generaţia celor expulzaţi din Spania, sosiţi aici în speranţa găsirii unui loc în care să poată trăi conform preceptelor iudaice. Dar nemilosul braţ al sîngeroasei Inchiziţii i-a ajuns şi aici, curmîndu-le existenţa prin intermediul tribunalelor înfiinţate în Mexic, care era pe atunci o provincie spaniolă. Multe generaţii de evrei şi-au continuat existenţa iudaică, respectînd în secret comandamentele Torei, riscîndu-şi în acest fel viaţa. Arhivele mexicane sînt o mărturie vie a proceselor intentate evreilor sub simpla acuzaţie de a fi evrei şi a trăi evreieşte. Cea mai mare parte a acestora au fost arşi pe rug, Inchiziţia atingîndu-şi odiosul scop al exterminării celor care, pe atunci, au avut „neşansa" să se nască sub zodia Torei.

Abia cu începere din 1862, deci după aproximativ două secole, putem vorbi de întemeierea unei congregaţii de evrei în această ţară a continentului american. În acel an, ziarul „Algemeine Tzeitung da Judentum" insera o ştire referitoare la stabilirea unui număr de circa o sută de evrei, în mare majoritate sosiţi din Belgia.

Astăzi, numărul evreilor din Mexic se ridică la aproximativ 39 000 de persoane, care, însă, nu au nici un fel de legătură cu istoria vechilor generaţii de evrei care au populat teritoriul mexican. Evreii făcînd parte din generaţia actuală provin din imigranţi sosiţi aici din Turcia, Siria şi Rusia ţaristă la începutul acestui secol.

În prima decadă a secolului XX, preşedintele Francisco Madeira al Mexicului a permis imigranţilor evrei să-şi construiască o sinagogă, pe care au numit-o *Har Sinai* şi care este, şi în prezent, lăcaşul de rugăciune al evreilor de origine siriană.

Cînd, în aceeaşi perioadă, S.U.A. îşi limitase imigrările, mulţi evrei au sosit în Mexic în speranţa de a putea pătrunde mai uşor în S.U.A. Curînd, însă, ei şi-au dat seama că ar putea trăi ca evrei şi în Mexic şi, ca atare, au început de evrei mexicani ducînd o foarte intensă viaţă iudaică în prezent. De exemplu, în Mexico City există şapte centre comunitare puternice din punct de vedere cultural, coordonate de Departamentul Educaţiei, care este un organ oficial al guvernului mexican. Există un institut de învăţămînt superior, finanţat, în exclusivitate, de către congregaţie, iar şcolile iudaice primesc jumătate din subvenţie din partea statului.

Comunitatea evreilor din Mexic se mîndreşte cu centrul sportiv rezervat elevilor evrei. În ceea ce priveşte sistemul de învăţămînt, acesta începe de la grădiniţă şi sfîrşeşte cu liceele, ai căror elevi pot intra în institutele de învăţămînt superior pe baza certificatelor de absolvire eliberate de conducerea liceelor evreieşti. Conform datelor statistice, circa 80% dintre absolvenţii acestor licee merg să studieze mai departe. Făcînd o comparaţie, se poate afirma că Mexicul deţine întîietatea pe continentul american în probleme de învăţămînt.

Pe tărîm publicistic, editura mexicană „The Mizrachi" a scos de sub teascuri două lucrări de interes major pentru congregaţie. Este vorba de *Hagada* şi de *Meghilat Ester*, care s-au vîndut imediat după apariţie.

Se poate afirma că, în mod practic, nu se manifestă fenomene de antisemitism în Mexic. Ba mai mult, cea mai înaltă distincţie mexicană, „Vulturul aztec", a fost atribuită lui Elyiahu Soraski, în semn de recunoaştere a contribuţiei sale la propăşirea culturii şi educaţiei.

În urma unei şedinţe plenare care a reunit forurile conducătoare ale evreimii mexicane şi reprezentanţi ai organizaţiei „Anti-Defamation League of B'nai Brith" a fost dat publicităţii un comunicat comun, contrasemnat de primarul din Mexico City, în care se stipulează faptul că guvernul acestui stat subscrie la hotărîrea de a considera ilegală orice acţiune împotriva oricărei minorităţi care locuieşte pe teritoriul mexican, prevăzînd pedepse penale pentru cei care încalcă prevederile legale.

IANCU GOLDSTEIN

Epoca de aur a evreilor din Amsterdam

La sfîrşitul anului trecut, s-a deschis, la muzeul Beit Hatfuţot, o mare expoziţie despre viaţa evreiască din Amsterdam în secolele XVII—XVIII. Perioada prezentată a fost o epocă de aur în istoria Olandei şi a comunităţii sale evreieşti. Durata expoziţiei a fost prelungită pentru bogăţia materialului vizual şi pentru prezentarea grafică, proiectată de David Gafni, conducătorul secţiei de grafică din cadrul muzeului Beit Hatfuţot. Acestei expoziţii i-a fost consacrat un catalog trilingv (în ebraică, olandeză şi engleză). Expoziţia „Epoca de aur din Amsterdam", deschisă în cadrul acordului pe plan cultural dintre Olanda şi Israel, a fost proiectată şi pregătită prin colaborarea dintre muzeografii de la Beit Hatfuţot şi cei de la Muzeul de istorie evreiască din Amsterdam. Directoarea muzeului din Amsterdam, dna Judith Belinfante, a participat la ceremonia deschiderii şi a ţinut o cuvîntare în faţa publicului. Instituţiile sub auspiciile cărora a fost finanţată expoziţia, în afară de contribuţia guvernului olandez şi a „Prietenilor lui Beit Hatfuţot şi ai Muzeului de istorie evreiască din Amsterdam", au fost Consiliul pentru Cultură şi Artă de sub auspiciile Ministerului Educaţiei şi Culturii din Israel şi Departamentul pentru relaţii culturale şi ştiinţifice din cadrul Ministerului Afacerilor Externe al Israelului.

După ceremonia deschiderii expoziţiei, a avut loc, în faţa auditoriului de la Beit Hatfuţot, un simpozion despre istoria evreilor din Olanda. Simpozionul a fost organizat de Universitatea din Tel Aviv împreună cu Institutul pentru studierea iudaismului din Olanda, din cadrul Universităţii Ebraice din Ierusalim.

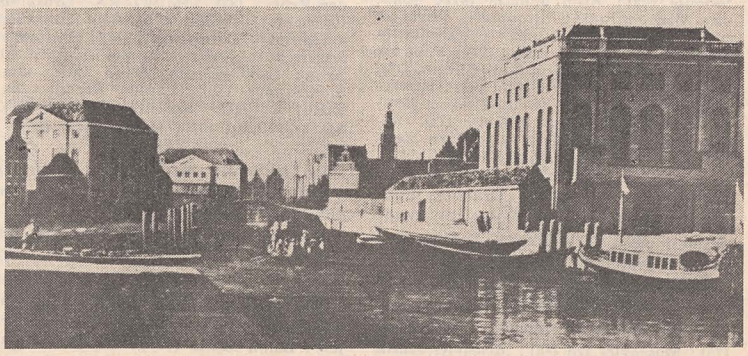

Marile sinagogi — germană şi portugheză — din Amsterdam

Indiscreţiile făcute ziariştilor de către diverşi participanţi la şedinţele secrete ale Conferinţei de la Evian, precum şi unele procese-verbale ale acestor şedinţe, care s-au păstrat pînă astăzi, oferă o imagine zguduitoare a neverosimilei indiferenţe cu care a fost abordată, examinată şi „soluţionată" problema evreilor ameninţaţi de naziştii cu o exterminare în masă. Şi să nu uităm: la Evian a avut loc nu numai cea mai amplă şi cea mai organizată tentativă de prevenire a Holocaustului, ci şi singura de acest fel. SINGURA!

Spaţiul ne impune o riguroasă triere a nenumăratelor eşantioane de brutală nepăsare oferite de dezbaterile conferinţei. Este o operaţie dificilă, întrucît toate exemplele sînt concludente. Să alegem cîteva dintre ele, după criterii inevitabil arbitrare, oprindu-ne asupra discuţiilor purtate atît în şedinţele plenare sau în comitete şi subcomitete, create la iuţeală, cît şi în consfătuirile cu caracter oficios, ţinute în holurile şi saloanele Hotelului Royal. Pentru simplificare, renunţăm să mai indicăm ziua şi ora la care se rostesc cuvintele respective sau se adoptă poziţiile corespunzătoare, mărginindu-ne să amintim că unitatea de timp care le cuprinde pe toate este perioada 6—15 iulie 1938.

Să ascultăm, de pildă, ce se discută în Salonul Verde — din aripa de vest a hotelului, cu o splendidă vedere spre grădina cu trandafiri —, unde se reunesc cei desemnaţi să reprezinte zece state: Ecuador, Guatemala, Costa Rica, Paraguay, Venezuela, Uruguay, Nicaragua, Perú, Chile şi Republica Dominicană. Acolo, dl Carlos Aristimuno-Col, ministrul plenipotenţiar al Venezuelei în Franţa, găseşte prilejul să-şi exprime cu sinceritate, ca între latino-americani, punctul de vedere cu privire la iniţiativa lui Roosevelt. După părerea lui, aceasta seamănă leit cu atitudinea preşedintelui Wilson, care, în cursul războiului mondial din 1914—1918, era gata să lupte „pînă la ultimul englez şi ultimul francez". Cum altfel poate fi interpretată încercarea de a arunca povara refugiaţilor pe umerii unor ţări din America Latină, cînd Statele Unite refuză să-şi sporească, fie şi simbolic, cota de imigraţie? Şi dl Aristimuno-Col se grăbeşte să explice colegilor săi ce înseamnă această cotă: în 1935, „de fiecare dată, cînd 48 de evrei au primit permisiunea de a călca pe teritoriul S.U.A., 32 de evrei au intrat în Argentina". Cu alte cuvinte, Argentina a primit două treimi din numărul evreilor acceptaţi în Statele Unite, deşi are o populaţie de opt ori mai mică. În concluzie, ministrul Venezuelei propune celor de faţă să reziste cu vigoare oricărei presiuni din partea puternicului vecin de la nord.

Cei de faţă acordă atenţia cuvenită sugestiei avansate. Nu încape îndoială, calculul făcut de dl Aristimuno-Col este corect şi ţările latino-americane nu sînt la prima lor experienţă în materie de inechitate cu yankeii. Dar nimeni nu obiectează că nici *momentul*, nici *subiectul* aflat în discuţie nu sînt cele mai potrivite pentru o înfruntare. Nimeni nu subliniază că problema care se pune este nu o balanţă contabilă, ci salvarea cîtorva sute de mii de vieţi omeneşti (iar nu peste mult timp va fi vorba de cîteva milioane). Singura rezervă formulată are un caracter tactic. Acreditat tot la Paris, în acelaşi grad diplomatic ca şi antevorbitorul său, dl Francisco Garcia Calderon, reprezentantul Perúlui, recomandă celor prezenţi să se opună iniţiativei lui Roosevelt, pe motive de ordin nu atît principial, cît tehnic. Astfel, spune domnia-sa, „trebuie să arătăm că în ţările noastre salariile sînt foarte mici. Evreii din Europa centrală, răsfăţaţi cu remuneraţii mari, nu se vor împăca niciodată cu un nivel de trai mai scăzut".

Şi, din nou, participanţii la consfătuire înclină aprobator din cap. E greu de presupus că ei nu citesc ziarele şi că nu sînt la curent cu faptul că pe evreii din Europa centrală — adică din Germania şi fosta Austrie — naziştii îi răsfaţă doar cu arestări, torturi, confiscări ale averii şi internări în lagărele de concentrare. Perspectiva lor imediată este nu un nivel de trai mai scăzut, ci — ca să spunem aşa — un nivel de pieire foarte ridicat. Dar nimeni nu sugerează o consultare a evreilor înşişi, nimeni nu le oferă posibilitatea unei opţiuni între o supravieţuire în condiţii modeste sau o anihilare în condiţii apocaliptice.

Haiti şi-a trimis la Evian un reprezentant de rang şi mai mărunt decît al celorlalţi: dl Léon Thébaud, care nu este decît ataşat comercial în capitala Franţei. El nu ia parte la consfătuirea din Salonul Verde, în schimb se pronunţă într-una din şedinţele plenare. Şi se pronunţă declarînd că Haiti speră să întreţină cu cel de-al treilea Reich „relaţii comerciale fructuoase, pe care nu vrea să le pericliteze acceptînd pe teritoriul său elemente considerate indezirabile de către guvernul german". Dl Thébaud ştie că acest guvern a fost invitat la Evian şi că a refuzat să participe, dar asta nu-l împiedică să insiste ca Berlinul „să fie tratat cu maximum de politeţe, deferenţă şi menajamente". Cum? Foarte simplu: nearătîndu-se refugiaţilor nici politeţe, nici deferenţă şi, cu atît mai puţin, menajamente.

La fel de revelatoare este şi consfătuirea — tot oficioasă — a delegaţilor Marii Britanii şi dominioanelor sale. Acolo, dl Hume Wrong, reprezentantul permanent al Canadei la Societatea Naţiunilor, scoate în relief faptul că, „datorită politicii cancelarului Hitler, se conturează o nouă migraţie a popoarelor, care ne-ar putea copleşi pe toţi. E un lucru pe care urmează să-l evităm cu orice preţ". Cei care-l ascultă sînt perfect de acord cu el, deşi ştiu că nu există decît un singur preţ cu care poate fi evitată „migraţia": lichidarea fizică a „migratorilor". La rîndul său, dl T. W. White, ministrul australian al comerţului şi vămilor, se arată preocupat de riscul ca nu cumva „cei care participăm la această conferinţă să dăm impresia că am fi mînaţi de sentimente filosemite". Dl White nu simte nevoia să explice în ce constă pericolul unor *sentimente* filosemite într-un moment cînd *resentimentele* antisemite se ravagii — şi nici unul dintre cei din sală nu îi solicită o astfel de explicaţie. Dimpotrivă, dl C. M. Burdekin, delegatul Noii Zeelande, afirmă că se impune „crearea unui subcomitet de documentare capabil să ne informeze în ce categorii sociale şi profesionale se încadrează refugiaţii, precum şi motivele pentru care ei nu îşi mai găsesc de lucru în Germania... Nu avem ce face cu oameni care nu vor să muncească". După cît se pare, dl Burdekin nu a auzit că „motivele pentru care evreii nu îşi mai găsesc de lucru în Germania poartă brasarde cu svastică.

La o şedinţă a unui alt subcomitet (unul din multele înfiinţate de conferinţă) la cuvîntul doctorul Heinrich Rothmund, şeful poliţiei politice din Elveţia, despre care am amintit în articolul trecut. Ca răspuns la o propunere de a se găsi adăpost pentru o primă tranşă de 40 000 de refugiaţi, el face o interesantă demonstraţie de natură politico-matematică: „Ce reprezintă 40 000 de evrei faţă de numărul lor total în Europa? O picătură într-un ocean! Dacă îi acceptăm, Germania ne va trimite mîine 400 000, iar poimîine patru milioane. Nu sînt diplomat de profesie, nu sînt decît un om simplu, deprins să spună adevărul. Ura este să dovedeşti compasiune în limitele raţiunii şi alta este să nu ştii să spui nu. Noi trebuie să învăţăm să spunem nu!".

Modestia poliţaiului-şef este deplasată. Departe de a fi un om simplu, dr. Rothmund se manifestă aproape ca un proferoc. El anticipează extinderea jurisdicţiei hitleriste asupra întregului continent şi jonglează cu cifre de ordinul milioanelor — cifre care, la acea dată, par a ţine de domeniul fanteziei, dar pe care viitorul le va confirma cu vîrf şi îndesat. El e modest şi atunci cînd îşi declină competenţa diplomatică. Căci, aşa cum vom vedea, diplomaţii de profesie, întruniţi la Evian, îi vor asculta poveţele şi vor învăţa (o, şi cu cîtă uşurinţă!) să spună nu celor aflaţi în pragul hecatombei.

N. MINEI

Holocaustul şi complicii lui. Complicele nr. 1: indiferenţa

CONFERINŢA DE LA EVIAN (III)

Idiş în Parlamentul britanic

La sfîrşitul lunii iunie a.c. a avut loc pe frontul idişului un eveniment emoţionant. Grupul de vorbitori idiş din Londra a organizat o conferinţă despre problematica idişului în epoca noastră, cu participarea dlui Itzhak Korn, preşedintele Consiliului Mondial pentru Limba şi Cultura Idiş, care se afla la Londra cu ocazia şedinţei acestui consiliu.

Conferinţa a avut loc în Sala jubiliară a Parlamentului britanic. A participat un numeros public, printre care mulţi tineri evrei, care îşi caută rădăcinile lor iudaice în limba şi cultura idiş. A domnit o atmosferă înălţătoare.

Printre altele, dl Itzhak Korn a menţionat că: „Trebuie să întărim învăţătura şi cultura idiş, care este una din marile valori iudaice. În Israel se remarcă o atitudine mult mai favorabilă faţă de idiş, ca în trecut. Se produce o apropiere tot mai vizibilă între vorbitorii de idiş şi cei de ivrit. Nici evreimea engleză nu trebuie să rămînă în urmă...".

Au urmat vii discuţii despre căile ce pot duce la întărirea limbii şi culturii idiş în Anglia.

Preşedintele acestei adunări a fost dl Moriss Miller, membru al Parlamentului britanic, care a spus că este originar din Scoţia, că a vorbit puţin idiş, dar preţuieşte iniţiativa de a consolida limba idiş, ca unul dintre mijloacele în vederea întăririi unităţii evreilor de pretutindeni, inclusiv cu cei din Israel.

Dr. S. Levenberg a fost numit preşedintele Comitetului pentru idiş din Anglia.

Faptul că o consfătuire evreiască vorbită numai în idiş a avut loc, pentru prima oară, într-o sală a Parlamentului britanic a produs mult interes şi satisfacţie în diferite cercuri.

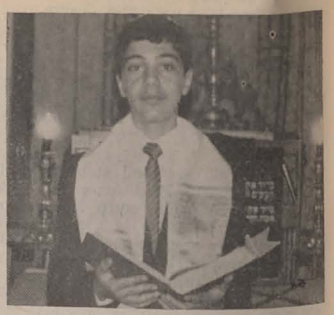

BASKOVITS VICTOR
(Cluj-Napoca)
a devenit BAR MITZVA
MAZAL TOV!

DECESE

În trimestrul II. 1983, în oraşele din ţară au decedat:

ALBA IULIA: **Glück Magda** (81 de ani); **Abraham Elisabeta** (67). ARAD: **Seidner Ioan** (74); **Scheer Katica** (92); **Kemeny Geza** (74); **Czukor Iosif** (88). BACĂU: **Sufrin Toni** (83); **Clain David** (77); **Marcovici Sidonia** (73); **Aron Janetta** (81); **Spasser Benzion** (88); **Braunstein Eveline** (68); **Ancelovici Sura** (82); **Croitoru Rifca** (95); **Leizerovici Haim** (77); **Popescu (Tauber) Rifca** (47); **Graur Avram** (78). BAIA MARE: **Lazăr Ştefan** (81); **Krausz Marton** (76); **Florica (Roth) Paulina** (59); **Lazăr Bela** (75); **Glük Vilhelm** (71). BOTOŞANI: **Zingher Rifca** (85); **Horn Mendel** (85); **Braverman Moritz** (61). CÎMPULUNG MOLDOVENESC: **Berthold Gottesmann** (77). CRAIOVA: **Grünberg Ruth** (66). GALAŢI: **Solomon Natan** (74); **Mendelsohn Otilia** (72); **Penciu Freida** (72); **David David** (61); **Cohan Matilda** (85); **Goldenberg Rosa** (85); **Roşu Ilie (Leibovici)** (76). HUŞI: **Staimberg Carol**. IAŞI: **Trubici Leia** (67); **Tinichigiu Meer Fişel** (75); **Moscovici Izo** (88); **Mişcovici Maria** (97); **Schvind Max** (85); **Blonder Izu** (37); **Fraier Haia** (75); **Talpalaru Avram** (77); **Faibiş Roza** (78). MEDIAŞ: **Brouer Irina** (84). ORADEA: **Zicher Olga** (69); **dr. Balajti Ernö** (81); **Rosenberg Jolan** (84); **Rosenberg Rozalia** (90); **Jordan Francisc** (86); **Ritter Anton** (76); **Farkaş Rozalia** (78). PIATRA NEAMŢ: **Izvoreanu Hava** (79). PITEŞTI: **Einiger Haiana** (54). PLOIEŞTI: **Dr. Emanuel Leopold** (83); **Gottlieb Bernard** (68); **Dodoi Sevila** (73). REŞIŢA: **Spieler Ana** (78); **Lustig Ida** (92); SIBIU: **Kornhauser Etelka** (80). SUCEAVA: **Dr. Schachter Ghidale** (88); **Goldberg Herman**(82); **Bresnitz Gicie** (99); **Spurny Roza** (86); **Vaisz Golda** (63); **Jager Rebeca** (83). TIMIŞOARA: **Gross Solomon** (82); **Weiss Ella** (86); **Herz Reghina** (86); **Calmy Ana** (73); **Freiberger Lazăr** (81); **Rimoczi Lenke** (62); **Wohlberger Ladislau** (66); **Stern Lujza** (89); **Sio Sandor** (85); **Farkaş Rozalia** (78). TÎRGU MUREŞ: **Rosenfeld Henrich** (78); **Molnar Gabor** (91); **Bokor Livia** (69).

În perioada 23.VI—8.VII. 1983, în cimitirele Comunităţii evreilor din Bucureşti au fost înhumaţi:

Rosenthal Nadia (49 de ani), str. **Răşinari 4**; **Froimescu Alexandru** (52), str. **Corbeni 30**; **Magadam Nehi** (57), **Bdul Leontin Sălăjan 70**; **Friedman Samuel** (75), str. **Doamnei 3**; **Cojocaru Rize Dvoire** (87); **Bălan Maria** (83); **Peker Marcu** (74), **Cămin „Amalia şi Şef Rabin dr. Moses Rosen"**; **Aldeanu Clara** (88), str. **Maior Coravu 30**; **Siler Amalia** (64), str. **Drumul Taberei 39**; **Cristureanu Ana** (74), str. **Semilunei 19**; **Goldstein Renei** (77); **Buch Strul** (81); **Şor Margoci** (77); **Schwartz Freida** (74); **Mirea Iosif** (80); **Weiss Felicia** (87), **Cămin „Martin Băluş"**; **Spachner Sofia** (70), **Bdul Republicii 45**; **Herşcovici Isidor** (71), str. **Maşina de pîine 20**; **Rehberger Ionel** (55), **Calea Moşilor 86**; **Rosenberg Berta** (74), str. **11 Iunie 54**; **David Schindla** (84), **Şos. Colentina 83.**

Cu aceeaşi durere, reamintim împlinirea la 23 iulie, a şase luni de la dispariţia neuitatului nostru soţ şi tată

ISAC LEIBOVICI
Botoşani

om cu alese calităţi morale şi intelectuale.

Un gînd pios pentru sufletul său nobil!

Familiile Scorţaru şi inginer Laufman, mama, soţul, fiica, ginerele şi fratele reamintesc, cu durere, că la 20 iulie (10 Av) a.c. se împlinesc şase ani de la pierderea scumpei noastre

EVA SCORŢARU
Iaşi

(născută Laufman — Cîmpulung)
Nu o vom uita niciodată!

La 20 iulie a.c. se împlinesc opt ani de la decesul celei care a fost

CLARA MAYER
născută IAHR

O pioasă aducere aminte!

Au trecut doi ani de cînd adorata noastră

NUTZI BENIAMINOVICI

ne-a părăsit fulgerător.

Comemorarea va avea loc la 24 Av (3 august) a.c., orele 8, la Templul coral, şi 7 august, orele 12, la mormîntul ei din Cimitirul Giurgiului.

Familia anunţă, cu durere, împlinirea unui an de la decesul iubitului tată

SAMI SCHAPIRA
Gura Humorului

şi a 14 ani de la dispariţia iubitei mame

COCA SCHAPIRA

Fie-le amintirea binecuvîntată!

Cu aceeaşi nemărginită durere, părinţii amintesc acelora ce l-au cunoscut pe scumpul şi devotatul lor fiu

ing. ISAC BUMBACARU
Vaslui

că, la 7 august a.c., se împlineşte un an de cînd s-a stins, prematur, cel ce le-a fost totul în viaţă.

Un gînd pios în amintirea lui!

Imagini și chipuri de pe ulița evreiască de altădată

Un melamed

Existau mulți melamdim *în vechile cartiere evreiești ale Bucureștiului; în afară de învățătorii de ebraică ai celor cîtorva școli ale comunității, mai erau încă numeroși oameni simpli și modești, tineri și vîrstnici — nu puțini dintre ei cu solide studii de iudaistică — al căror, adesea, unic mijloc de trai îl constituiau lecțiile particulare pe care le dădeau copiilor din familiile evreiești, mai ales în perioadele de pregătire a Bar-Mitzvei. Unii dintre aceștia organizaseră chiar mici „hederuri" particulare, găzduite adesea în încăperi micuțe și întunecoase din locuințele strîmte, sărmane, unde trăiau înconjurați de cîte o familie numeroasă, cu multe guri ce trebuiau hrănite. (Nu o dată, contemplîndu-i și ascultîndu-i, aveai senzația că te afli în prezența acelui neuitat erou al lui Șalom Alehem din „Dac-aș fi Rothschild" care își depăna, în fața hămesiților săi învățăcei, visurile de îmbogățire rapidă, pe cît de absurd-comice, pe atît de dramatice!)*

Și în cartierul nostru, pe Calea Moșilor, se dusese faima unui melamed cu „succese deosebite" în prepararea junilor aspiranți la Bar-Mitzva: domnu'Ițicovici. Fusese învățător, timp de multe decenii, la școala „Voința", situată lîngă sinagoga cu același nume, de pe strada Pallade (Taras Șevcenko de astăzi). Avea un barbișon alb-coliliu, pe care și-l flutura cu neastîmpăr, chiar la o vîrstă înaintată, cînd pornea cu pași mărunți de la locuința sa — dintr-o curte-han, înconjurată de multe căsuțe sărăcăcioase, dar curate, de pe strada Episcopul Radu — spre locuințele numeroșilor săi elevi (căci domnu'Ițicovici nu dădea lecții la domiciliul său, poate, îmi îngădui să cred, dintr-o explicabilă pudoare, din dorința de a nu dezvălui unor ochi străini situația sa materială, ca să zic așa, nu tocmai dintre cele mai înfloritoare).

Figura sa îmi devenise familiară cu mult înainte de a-i fi devenit elev. În pofida paltonului ros și a ghetelor scîlciate, pe care le arbora cu un fel de ostentație a sărăciei demne și fără prihană, se bucura în cartier de o stimă și un respect la care zadarnic rîvneau domnu' Segal, băcanul, sau domnu' Marcus, fotograful „de artă". De ce oare o ființă atît de pipernicită, cu un barbișon atît de derizoriu și cu o îmbrăcăminte atît de ponosită, se bucura de atît de multă considerație, am înțeles mai tîrziu. De fapt, pot spune că am înțeles chiar mult

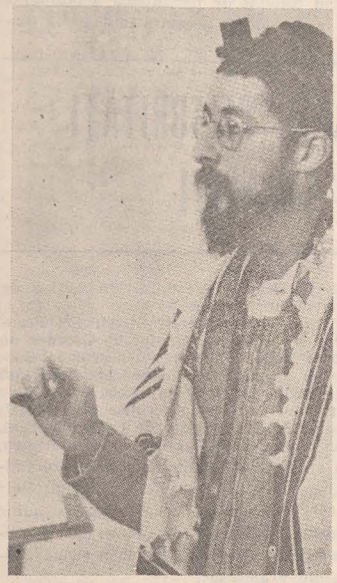

după ce am intrat în rîndurile „discipolilor săi întru Tora", cum obișnuia să ne spună, acordîndu-ne, parcă, prin această caracterizare, un ordin de preț între decorațiile inimii și conștiinței. Am înțeles abia cînd, după ani și ani, m-am reîntîlnit cu foști vecini, care îl cunoscuseră și ei și care mi-au destăinuit simțămîntul pe care îl inspira omul acesta dincolo de aparențele sale exterioare: un neînfrînat impuls de a te înclina în fața lui, de a-i omagia cunoștințele și înțelepciunea. Cunoștințe și înțelepciune de a căror blajină iradiere m-am bucurat eu însumi vreo doi ani.

Pregătirile pentru Bar-Mitzva le-am început cam cu un an înainte de a împlini 13 ani (dar am continuat să iau lecții de la domnu'Ițicovici și un an după aceea). Nu voi intra în amănunte despre modul în care decurgeau aceste ore de adevărată comuniune spirituală; pot spune doar că, fără a pierde, nici o clipă, necesara distanță „pedagogică", melamedul acesta cu privirea pătrunzătoare, în ciuda aerului său uneori absent, știa să transforme slova grea de gînduri a vechilor foliante în necesare izvoare de reflecții despre anii aceia, înnegurați de ceațurile atitor vîtregii pentru noi, copiii evrei.

Domnu'Ițicovici nu se limita să ne învețe doar aspectele exterioare ale ritualului și ceremoniilor, ci căuta să ne facă să trăim cu fervoare profunzimile de substanță ale unei învățături veșnic vii. Mai mult decît atît: se străduia să înrădăcineze în noi aspirația de a gîndi cu mintea noastră proprie și nu numai de a repeta papagalicește niște texte ce ne-ar fi rămas, prin incomprehensiune, străine, fără tangență cu universul nostru lăuntric. Cînd s-a pus problema rostirii „discursului" de Bar-Mitzva — autentică piatră de încercare a capacității învățăcelului în ochii familiei —, nu mi-a oferit, cum am auzit că făceau alții, un text prefabricat, cu formulări șablonarde, ci m-a îndemnat să-mi pun creierul la contribuție și să-mi elaborez eu însumi discursul. Ceea ce s-a și întîmplat. Cu multă osîrdie, desigur, dar și cu satisfacția — firește, copilărească (cum putea fi altfel?) — de a obține un prim și „răsunător" (în mijlocul familiei, desigur) succes... oratoric.

O geană de lumină în anii aceia cînd aveam atîta nevoie de lumină, prezența melamedului cu barbișon, a lu' domnu'Ițicovici, în viața cartierului copilăriei mele, a rămas nu numai o amintire, ci mult mai mult: o efigie dăltuită în marmora timpului.

VICTOR BÎRLĂDEANU

CÎNTĂREȚUL DE JAZ ÎN EPOCA ROCK-ULUI

...Era un film-legendă despre care ne povesteau, cu nostalgii adesea înlăcrimate, părinții și bunicii: primul film sonor, vorbitor și, în același timp, muzical, „The Jazz Singer" („Cîntărețul de jaz"), cu rolul titular interpretat de un celebru cîntăreț al timpului, Al. Jolson, pe numele său adevărat Joseph Rosenblatt, descendent al unei cunoscute familii de cantori emigrate din Rusia și ale cărui discuri cu muzică sinagogală (faimoasele discuri ale lui Iosală Rosenblatt) se găseau în numeroase case evreiești. Filmul în sine, apărut în 1927, căzuse ca un trăsnet, anunțînd o nouă eră în istoria celei de-a șaptea arte: pentru întîia oară, filmul făcea să răsune în sălile de cinematograf din întreaga lume nu muzica acelor demodați pianiști acompaniatori ce însoțiseră ultima perioadă din istoria „marelui mut", ci melodii ce păreau a țîșni direct de pe ecran (în chip firesc, sufletele părinților și bunicilor noștri fremătau cu deosebire în clipele cînd Iosală Rosenblatt-Al Jolson intona cutremurătorul Kol Nidrei).

Iată că nu demult am avut plăcuta surpriză de a viziona pe videocasetă, o nouă versiune a acestui film vestit, de astă dată un CÎNTĂREȚ DE JAZ în epoca rock-ului. Filmul, realizat acum cîțiva ani, de cunoscutul regizor Richard Fleischer, nu este un simplu „remake", o copie mai mult sau mai puțin fidelă a vechii pelicule din 1927: păstrînd în linii generale trama narativă de atunci — lupta pe care o dă Iosală Rabinovici, alias Jeff Robin, spre a-și convinge bătrînul tată că nu e nici o contradicție între a fi cantor în sinagogă, continuînd o tradiție de șase generații, și a te racorda la noile ritmuri muzicale ale timpului tău — creatorii noii pelicule au conferit o deosebită strălucire aspectului muzical al filmului (interpret fiind Neil Diamond, unul dintre cele mai mari staruri ale rock-ului american contemporan) și au dat un relief incomparabil dramei personale a bătrînului Rabinovici — rol trăit, nu jucat, cu o patetică intensitate de marele Laurence Olivier — căreia i-au subliniat profundele dimensiuni iudaice și general omenești. De altminteri, unul dintre meritele acestui film, de incontestabilă valoare artistică, este această contopire continuă și organică între evreu și lumea înconjurătoare, în dinamicele ei, adesea, dramaticele sale prefaceri, fuziunea mereu fertilă între viziunea iudaică de înaltă noblețe morală asupra lumii și desfășurările trepidante ale civilizației contemporane.

Începuturile culturii iudaice în Europa

Nu se stinseseră încă luminile evreiești din Orient (Iudeea antică, Babilon, Egipt), cînd pe firmamentul nepieritoarei voințe de a învinge a învinșilor, **„nu prin arme, ci prin spirit"**, apar alte lumini pe continentul care de mult nu mai era o necunoscută pentru spiritul iscoditor și întreprinzător evreiesc — Europa.

La Narbonne, în Provence, e semnalată în secolul al X-lea o școală talmudică condusă de **Moșe Hadarșan,** comentator al unor dificile probleme teologice (creația universului, revelația divină), în spiritul Agadei și al Midrașului. **În partea de nord a Franței, Menachem bar Chelbo,** contemporanul lui Hadarșan, este autorul primului tratat european de semantică ebraică. În ale sale „Tălmăciri" el interpretează sensul literal al pasajelor dificile din Biblie cu ajutorul gramaticii și lexicologiei. **La Mainz,** pe la jumătatea aceluiași secol, activează o personalitate de mare suprafață, **Rabi Gherșom ben Iehuda,** supranumit după moarte **„Meor Hagola"** („Lumină a Diasporei"), care poate fi socotit „părintele rabinismului european". Responsele sale aveau valoare de lege pentru toate comunitățile din Germania, Franța și Italia. În colaborare cu un colegiu rabinic, Rabi Gherșom interzice poligamia, dă drept de „veto" femeii în caz de divorț, interzice violarea corespondenței, aprobă convertiților cu forța dreptul de a rămîne membri ai comunităților de care aparțin, interzice scribilor îndreptările de text din proprie inițiativă, dînd astfel naștere unei școli talmudice cu specific științific european, spre deosebire de Iosif Tob-Elem, contemporanul său din Limoges, continuator al legislaturii orientale. Multe din elegiile aparținînd lui Rabi Gherșom au fost incluse în cadrul serviciului divin care precede ziua de Iom Kipur.

Enorma contribuție a lui **Rași** la popularizarea Talmudului, respectiv glosele scurte sau traducerile în limba țării ale vreunui cuvînt dificil, constă în faptul că această „carte cu șapte peceți", care devenise Talmudul de cînd arameica încetase a mai fi limba vorbită, poate să devină uzuală, să fie deci înțeleasă, asimilată de întreaga națiune, unificînd-o.

Născut în 1040, la Troyes, în Champagne, **Rași** (inițialele cuvintelor **Rabi Șelomo Ițhaki** sau **Șelomo ben Ițhak**) învață la academiile talmudice din Worms și Mainz, devenind „discipol al discipolilor" lui Rabi Gherșom. În 1065, reîntors la Troyes, ocupă funcția de rabin al comunității de aici și înființează o școală proprie, originală. Principala metodă de lucru a lui Rași e simplificarea. Inteligența nativă, simțul realității, unite cu imensele cunoștințe acumulate, îl fac să găsească, fără ajutorul Ariadnei, firul care să-l scoată la lumină din orice labirint. Astfel încît comentariile sale devin indispensabile oricărei ediții a Talmudului babilonian pînă în zilele noastre. Aceeași metodă e folosită de Rași și pentru comentarii biblice.

Poezia religioasă creată în aceste noi centre culturale iudaice este un reflex al condițiilor europene de viață ale populației evreiești, fără a fi uitate patetismul, sublimul Psalmilor, ambele caractere transplantate însă în contextul exilului. Alături de creațiile mai sus amintite ale lui Rabi Gherșom, se remarcă imnurile lui Meșulam ben Kalonymos, adoptate de asemenea în cadrul serviciilor religioase de Iom Kipur și Pesah.

Dacă centrele culturale iudaice din Franța și Germania pun accentul pe studiul Halachei, cele din Italia continuă literatura agadică. Semnificativ în această direcție este midrașul **„Tannia deve Eliahu"** („Maestrul din școala lui Eliahu"), străbătut de laitmotivul mesianic, după cum o arată și titlul (Eliahu, vestitorul lui Mesia), midrașul anonim la Psalmi și midrașul lui Tohia ben Eliezer la Pentateuch. Printre creatorii de poezie sinagogală se remarcă **Șelomo ben Iehuda din Roma.** Tot în Italia are loc o resuscitare a interesului pentru istorie. Din a doua jumătate a secolului al X-lea datează o prelucrare de mare popularitate, scrisă în limba ebraică, a „Războiului evreilor" și a „Antichităților" lui Iosefus Flavius, datorată unui autor anonim, numită **„Iosifon"** adică „Micul Iosef".

Comentariul la „Cartea Creației" al lui **Șabbatai Donnolo,** medicul guvernatorului Calabriei, este opera „primului filozof evreu pe pămînt european" (a trăit aproximativ între anii 913—982). Spirit multilateral, însetat de cunoaștere (a fost nu numai medic și filozof, ci și astronom și literat), Donnolo își fundamentează lucrarea pe ideea trupului omenesc — imagine a universului, a sufletului — imagine a divinității. Anticipînd legea conservării energiei, el admite transformarea unora într-altele a celor patru elemente fizice principale (foc, apă, aer, pămînt).

Poate că unele din paginile cele mai scînteietoare ale culturii iudaice europene (renașterea sefardă) n-ar fi fost scrise sau n-ar fi fost scrise astfel dacă la temelia lor n-ar fi stat două personalități politice de rară ținută pentru acele vremi, reunind inteligența pătrunzătoare, finețea, abilitatea, energia, prudența și tactul diplomatului cu vasta cultură, a intelectualului de elită. Ele s-au numit **Chasdai ben Isaak ibn Șaprut,** medicul și, ulterior, ministrul de externe al califului Cordobei și **Samuel Hanaghid,** secretarul și, ulterior, vizirul emirului Granadei.

Chasdai ibn Șaprut (a trăit aproximativ între 910 și 970) creează la Cordoba toate condițiile de „transplantare a autorității naționale din Răsărit în Apus". Obține autoritatea echivalentă cu cea a exilarhului din Orient, titlul de „nasi", și înființează o academie talmudică, cu funcții legislative supreme, ai cărei conducători îndeplinesc aceleași atribuții cu cele ale gaonilor babilonieni. Tineri dornici de studiu sosesc aici din toate colțurile Spaniei și din Africa. Academia este inițial condusă de Moise ben Chanoch, una din cele mai proeminente figuri ale începuturilor rabinismului spaniol.

Samuel Hanaghid (982—1055), continuatorul operei de înflorire a iudaismului în Sefarad a lui Chasdai ibn Șaprut, pe numele adevărat **Samuel Halevy ibn Nagdela,** învață la academia din Cordoba. După distrugerea Cordobei de către unul din generalii berberi în anul 1013, Hanaghid se stabilește în Malaga, unde este remarcat de vizirul Granadei pentru temeinicele sale cunoștințe și pentru modestia sa. Vizirul îi oferă postul de secretar, iar mai tîrziu emirul Habbus îi încredințează postul de vizir rămas vacant în urma decesului acestuia. Titlul de „naghid", similar cu cel de „nasi", îi conferă autoritatea de conducător al evreilor din Granada și e recunoscut de toate comunitățile evreiești din Spania. Samuel Hanaghid devine un mecena al tinerimii evreiești studioase din epoca sa, un comentator el însuși al Talmudului, un cercetător în domeniul lingvisticii și unul din pionierii literaturii iudaice sefarde.

Europa avea să primească, prin contribuția culturală a evreilor stabiliți aici, unul din impulsurile cărora își va datora progresul și propria-i cultură.

„NEMURITORII" ȘI ALTE CELEBRITĂȚI DINTRE EVREII FRANCEZI

Poporul evreu, popor al Cărții, a numărat în rîndurile sale mulți oameni celebri, rămași nemuritori prin opera lor. Mulți și-au scris operele în limbile ebraică sau idiș și foarte mulți au scris în limba țării în care au trăit, s-au integrat cu trup și suflet în cultura țărilor respective și și-au cîștigat dragostea și stima acestor popoare.

Ne propunem să ne ocupăm, în cele ce urmează, de unii dintre evreii care, prin opera lor literară, au meritat să fie primiți în rîndurile membrilor Academiei Franceze.

Este știut că membrii acestei academii sînt denumiți „nemuritori". Membrii celorlalte academii din cadrul Institutului Franței *, deși au și ei merite deosebite, nu poartă această denumire.

În anul 1884, Academia Franceză a ales în rîndurile sale pe primul „nemuritor" evreu: **Ludovic Halévy** (1834—1908). Inițial, acesta, în colaborare cu dramaturgul Henri Meilhac, a scris texte pentru multe din operele lui Offenbach și ale altor compozitori. Ulterior, s-a remarcat printr-o serie de drame și romane. Lucrarea care i-a încoronat opera a fost „Abatele Constantin".

Statul francez i-a acordat și Legiunea de Onoare.

În rîndurile „nemuritorilor" Academiei Franceze a fost ales, în 1914, filozoful **Henri Bergson** (1859—1941). Tatăl său, emigrat din Polonia, provenea dintr-o familie de evrei bigoți.

Henri Bergson a fost profesor de filozofie la licee din provincie și din Paris. În 1889 și-a dat doctoratul în filozofie. În 1900 a fost numit profesor la Collège de France, unde a ținut prelegeri strălucite, audiate nu numai de studenți, ci și de elita intelectualității pariziene. Aceste prelegeri, precum și cărțile sale se remarcau prin stilul lor lucid, sclipitor, ceea ce i-a adus faimă în Franța și în lume. După 14 ani de la alegerea lui în Academia Franceză, a fost distins cu Premiul Nobel pentru literatură. Notăm cîteva din principalele sale opere: „Materie și memorie" (1896); „Rîsul" (1900); „Evoluția creatoare" (1907); „Cele două izvoare ale moralei și religiei" (1932); „Gîndirea și mișcarea" (1934).

Henri Bergson s-a impus ca o mare personalitate nu numai prin opera sa, ci și prin demnitatea cu care a întîmpinat măsurile guvernului francez de la Vichy față de evrei. În 1940, Bergson a restituit guvernului profascist de la Vichy toate decorațiile ce i-au fost acordate, printre care Marea Cruce a Legiunii de Onoare. Autoritățile franceze l-au avizat că nu va fi încadrat în prevederile legilor antievreiești. La această măsură el a răspuns cu aceeași demnitate: s-a alăturat evreilor care stăteau la rînd pentru a fi înregistrați ca evrei. Slăbit și bolnav, a stat ore în șir alături de confrații lui.

André Maurois, numele de scriitor al lui Emile Herzog (1885—1967), s-a distins prin lucrări biografice, romane și eseuri. A trecut în rîndurile „nemuritorilor" Academiei Franceze în 1938.

André Maurois a fost considerat ca un eminent biograf. Printre lucrările sale biografice menționăm: „Viața lui Disraeli"; „Ariel sau viața lui Shelley"; „Viața lordului Byron". De o deosebită valoare sînt și scrierile biografice: „Studiind pe Marcel Proust" (1949) și „Prometeu sau viața lui Balzac" (1965). În redactarea biografiilor sale Maurois a combinat documentația, erudiția și imaginația. Dintre romanele sale amintim „Climate" (1928). De asemenea, s-a remarcat și cu lucrări istorice: „Eduard al VII-lea și timpul său" și „Istoria Angliei".

Îngrijorat de bestialitățile hitleriste, André Maurois a plecat în S.U.A. Ca evreu, el a studiat problemele identității iudaice, precum și valoarea operelor autorilor evrei în cadrul literaturii franceze. În cartea sa „Mémoires", p. 33, a scris: „Cred că dacă în tinerețe aș fi întîlnit un rabin erudit care m-ar fi făcut să citesc Biblia, comentînd-o, aș fi fost sensibil la această poezie sublimă, la înțelepciunea regilor și profeților, la tragicul nihilism al Eclesiastului".

În 1953 a mărturisit unui ziarist israelian: „Cred că sîngele evreiesc ajută personalității scriitorului; simt în mine profunda poezie a iudaismului; simt în conștiința mea că aparțin acestui nobil popor evreu. Dar ca francez, cu strămoși vechi cetățeni francezi, nu mă simt deosebit de ceilalți francezi".

În 1909, a fost ales membru al Academiei Franceze **Reinach Théodore** (1860—1928), scriitor, jurist, psiholog și istoric. A fost și membru al Academiei Belgiene și președinte al Societății lingvistice franceze. Între 1906—1914 a fost membru al Camerei deputaților. Entuziast patriot francez, apărător al drepturilor umane, dar și un evreu devotat, el a studiat temeinic istoria evreilor și specificitatea iudaismului. În 1894, a publicat „Istoria evreilor de la răspîndirea lor", operă reeditată de mai multe ori. Au urmat apoi „Texte ale autorilor greci și romani cu privire al iudaism" (1885), „Monedele evreiești" (1887), „Sărbătoarea de Pesah" (1908).

Ca jurist remarcabil, Reinach a fost admis să pledeze la Curtea de Apel din Franța. A stăruit mult pentru revizuirea procesului Dreyfus. Théodore Reinach era ferm convins de perenitatea iudaismului. El a considerat necesară înțelegerea dintre iudaism și creștinism ca mijloc de convietuire pașnică.

Printre „nemuritorii" Academiei Franceze se află și dramaturgul **Georges de Porto Riche** (1849—1930), născut la Bordeaux, dintr-o familie de evrei emigrată din Italia. A început cariera de scriitor cu cîteva volume de culegeri de poezii foarte elogios primite de critica literară, după care a scris două piese de teatru, în versuri: „O dramă în timpul lui Philippe II" (1875) și „Norocul Françoisei" (1888). Au urmat cîteva drame cu adînc substrat psihologic, care sînt și acum prezentate la renumitul teatru parizian „Comédie Française".

Valoarea operelor sale i-a adus renumele de „părinte al dramei franceze contemporane" și denumirea de „Racine al evreilor".

A fost ales membru al Academiei Franceze în 1923.

Joseph Kessel (1898—1979) a fost primit în Academia Franceză în 1964. În cuvîntarea rostită cu prilejul alegerii sale a spus printre altele, că este „un evreu născut în străinătate".

A scris mai multe romane, printre care „Inimi neprihănite" și „Makhno și evreii", care i-au adus Marele premiu al Academiei. În cartea „Pămîntul iubirii" Kessel a scris despre Țara Sfîntă. De nu numai atît. A publicat și multe reportaje, despre lupta de eliberare a poporului evreu și, ulterior, despre procesul Eichmann, care au captivat atenția cititorilor. Întotdeauna și pretutindeni a luat apărarea poporului evreu și a statului Israel. Aceasta nu a afectat atașamentul său față de Franța, deplin dovedit prin acțiunile sale temerare, ca aviator, în cea de-al doilea război mondial.

Joseph Kessel a donat statului Israel, prin testament, sabia sa de membru al Academiei Franceze. Ornamentația sabiei a fost concepută de scriitorul Jean Cocteau, prietenul lui Kessel, și el membru al Academiei Franceze, din 1955. Sabia este prevăzută cu un Maghen David (Steaua lui David) și însemne ale Rezistenței franceze, realizate, din pietre prețioase, de către renumitul bijutier Cartier. În cadrul festivităților Tîrgului de carte de la Ierusalim desfășurat în primăvara acestui an, statul israelian a predat această sabie Universității Ebraice din Orașul Sfînt.

Academia Franceză a mai primit printre „nemuritorii" săi pe **Robert Aron.** Pe sabia sa de academician este gravat, cu litere ebraice, cuvîntul „Emeth" („Adevăr").

A fost decorat cu Legiunea de Onoare pentru merite în primul război mondial. În 1961 a primit premiul „Femina". Operele sale: „Revoluția necesară" (1930), „Victoria de la Waterloo" (1937), „Ceea ce cred" (1955), „Istoria eliberării Franței" (1959) l-au consacrat pentru alegerea sa în rîndurile „nemuritorilor".

El a manifestat, cu sinceritate, devotament față de poporul din rîndurile căruia provenea: în greul an 1940 el a fost unul dintre elevii cursului de studii evreiești din Lyon. Din nefericire, a decedat, puțin înainte de festivitatea primirii sale în Academia Franceză.

În 1953 Academia Franceză a primit în rîndurile „nemuritorilor" pe scriitorul evreu **Fernand Gregh** (1873—1960).

Printre operele sale menționăm: „Casa copilăriei" (1896); „Portretul poeziei franceze de la André Chénier la Paul Valéry" (1936).

•

În acest număr al revistei ne-am ocupat de oameni de litere evrei, membri ai Academiei Franceze („nemuritorii").

Ne propunem să prezentăm, în continuare, pe cîtiva dintre membrii evrei ai academiilor din cadrul celebrului Institut de France.

I. BLUM

Acad. Robert Aron și sabia sa cu inscripția în ebraică „Emeth" („Adevăr")

* „L'Institut de France" este alcătuit din următoarele cinci academii: „Académie Française"; „Académie des inscriptions et belles-lettres"; „Académie des sciences"; „Académie des beaux-arts"; „Académie des sciences morales et politiques".

„PÎINEA ÎNFRĂȚIREI"

(Urmare din p. 2)

„iubirea și încrederea în oameni". Într-altă scrisoare către Ghica, din 1852, Rosetti îl numește pe Rosenthal „sublimul nostru prieten".

Despre activitatea lui Armand Lévy pentru influențarea cercurilor politice și a opiniei publice franceze în favoarea Unirii Principatelor Române, Rosetti îl informează pe Ion C. Brătianu într-o scrisoare din 1856. Lévy, venit la București, urma să trimită ziarului parizian „Le Siècle" o suită de articole-scrisori privind stările de lucruri din țară. „Lévy — scrie Rosetti lui Kogălniceanu, în 1860 — este un bărbat cu cunoștințe întinse și care are nainte-o carieră deschisă; cunoaște *bine* cestiunea noastră, căci suntem amici de 15 ani, a scris adesea despre noi și pentru noi, are multe legături cu oameni politici din Francia și din Italia, mîine poimîine va intra în Cameră (...) și prin urmare ne va putea face mari servicii". Corespondența lui Rosetti cu Lévy vine să adauge la aceste considerații de ordin intelectual și politic unda de afectivitate caracteristică structurii lui temperamentale. „Păstrează-mi prietenia — i se adresează Rosetti lui Lévy, la 3 iulie 1855 — și poate că-mi va fi dat într-o zi să-ți dovedesc că am fost demn de ea. Îți string mîna din inimă". Într-o scrisoare către Anastase Panu, pe care Lévy avea să-l ajute la redactarea în franceză a unor broșuri de popularizare a aspectelor vieții social-politice și culturale din România, Rosetti îl asigură pe acesta că „Lévy cînd zice un ce, numaidecît face ce zice, dar face îndoit mai mult decît ceea ce a promis".

„Sunt piste 3 luni, de cînd nu mă pot vindeca de dorința de a studia 3, 4 ani și-a scrie... ghici...? — i se confesează Rosetti lui Ion C. Brătianu, într-o scrisoare din 1853. „Istoria ovreilor", revoluționară și literară, *2 volume.* Ce ai cu ovreii, o să-mi zici? Așa îmi zic și eu și nu pot găsi alt nimic decît că-mi sînt *dragi.* (...) Putea-voi să mai intru în țara mea, și cînd? (...) Poate că aceasta este pricina că mă simt atras spre istoria ovreilor. Dar unde să găsesc mulțimea cărților ce-mi trebuiesc?"

Există la Rosetti, ca la mulți alți pașoptiști, de altfel, un simț al sublimului și-al tragicului care-l fac sensibil la suferințele poporului evreu. „Suntem gata să murim, ca Moise, pe țărmul pămîntului făgăduit", i se adresează Rosetti lui Jules Michelet într-o scrisoare din 1866 și folosește o comparație asemănătoare într-o epistolă, din iulie 1848, către Edgar Quinet.

Dar acolo unde Rosetti face o adevărată profesiune de credință față de ideile revoluției de la 1848, la capitolul naționalității conlocuitoare, este ampla scrisoare adresată lui Kogălniceanu, publicată ulterior în „Steaua Dunării", referitoare la criteriile după care trebuia să se acorde evreilor drepturi egale cu ale tuturor cetățenilor statului român modern.

Primul e suferința comună: „... cei care se uită-n fundul istoriei vor vedea că ei (evreii și românii — *n.n.*) sînt două ginte mari înaintea lui Dumnezeu (...). Noi care am suferit mult mai puțin decît israeliții și cîte sminteli, cîte vițiuri am căpătat în secolii trecuți ai durerilor? Pentru ce dar să ni le imputăm unii altora? (...). Numai inimicilor noștri comuni pot folosi asemenea acuzări".

Al doilea aparține unui principiu etic comun: iubirea aproapelui, normă de comportament iudaică și universală, deopotrivă. „Nu numai că suferințele poporului român nu se datorează evreilor — argumentează Rosetti —, dar ceea ce se cuvine a constata este că, la '48, cînd românii munteni rupseră un minut jugul strein, românii și israeliții se uniră și deschiseră împreună inimile lor la speranța unui viitor fericit pentru toți. Cînd, mai pe urmă, sosiră zile rele, ele ne copleșiră împreună."

Acordarea drepturilor cetățenești nu echivalează, în concepția lui Rosetti, cu aneantizarea, ca naționalitate, a evreilor. „Amorul nației domnește în inima israelitului ca și-ntr-a românului. (...). D-acea zic israeliților că de-l vor îneca vor face un mare păcat. Precum și noi românii de-i vom sili, facem o nedreptate și o greșală" (...). Să rumpem dar cu toți pîinea înfrățirei, și pentru aceasta sfîrșesc zicînd israeliților: (...). Drepturile noastre să fie negreșit ș-ale voastre pe cît cere dreptatea."

La drepturi egale, datorii egale, examinează problema, în continuare, Rosetti: „Dar și voi să nu uitați că pentru ca să vă putem da libertatea, trebuie mai întîi s-avem noi înșine, că pentru a dovedi că voiți frăția, trebuie să ne ajutați".

Evreii au dovedit din plin că știu să-și facă datoria față de patria lor adoptivă și, în spiritul poruncii profetului Irmiahu: „Străduiți-vă pentru binele cetății" (în care trăiți), au luptat la 1848, la 1877, în războiul de întregire a României, în mișcarea antifascistă și au pus umărul la propășirea economică și spirituală a României în toate timpurile, la construirea edificiului României de azi. Au dovedit astfel că au înțeles și chemarea lui C. A. Rosetti.

PĂCATE, LOVITURI, MÎNGÎIERI

(Urmare din p. 1)

plămădite din carne și sînge au gemut adînc resimțind rănile sîngerinde de pe trupurile lor mutilate, dar însăși Creatorul a plîns pe ruinele umane.

Datorită războaielor și urii semănate între oameni și noroade, s-au pîrjolit înfloritoare așezări omenești, pămîntul a fost transformat într-un imens cîmp de luptă și oamenii s-au schimbat în fiare gata să se sfîșie reciproc.

Așezați la pămînt în zilele de Tișa be-av care s-au perindat de mii de ori de atunci, noi am jelit nu numai catastrofa fizică, ci și dezastrul moral.

Cînd ne tînguiam cu cuvintele ieremiadei: „Cum de a rămas singură?", noi ne gîndeam nu numai la „cetatea ceea cu mult norod", ci și la groaznica izolare ce s-a produs între oameni. Cum de a rămas atît de singur omul, cum de au izbutit tiranii și asupritorii să sape o prăpastie atît de adîncă între om și semenul său? Doar e atît de mult norodul din cetatea cea mare a lui Dumnezeu, lumea aceasta, doar e atît de neînvinsă puterea sa, atunci cînd e unit! Cum de s-a lăsat să fie despărțit, sfîrtecat de războaie, ciopîrțit de doctrinele urii și ale intoleranței? Cum s-a putut ajunge la o astfel de pustietate morală? מתנחמים בכפלים „Iar mîngîierea lor tot de două ori va fi". Itinerariul istoriei nu poate să rămînă însă numai unul, cel al lamentărilor și al ieremiadelor evocatoare ale trecutului trist și dureros. Este drept că religia noastră nu uită nici un moment cele ce s-au întîmplat ieri, dar aceasta nu înseamnă că privirea ei nu e îndreptată, în același timp spre ceea ce va trebui să însemne ziua de mîine. Aceiași profeți care au plîns tragediile consumate, au știut să devină vizionari ai viitorului, au trezit conștiințele și le-au arătat idealul pentru care să lupte pentru a realiza o soartă bună generațiilor care vor veni. Versul lor nu se mărginește la dojana pentru îndoitul păcat, la jelirea îndoitei lovituri, ci picură tămăduirea îndoitei mîngîieri.

נחמו, נחמו עמי „Mîngîiați, mîngîiați poporul meu" exclamă același Iesaia, cîntărețul acelor vremuri care vor împlini sfîrșitul păcatelor și loviturilor trecutului. Credinciosul ascultă, prin glasul său, îndeminul dublei sale îndatoriri: credința în Dumnezeu și lupta pentru reabilitarea omului. Cel ce întruchipează acele vremuri în care, cum întrezărește același Iesaia, „nici un popor nu va mai ridica sabia împotriva celuilalt și nu vor mai învăța să facă războaie" este acel Mesia, care va purta două cingători: aceea a dreptății și aceea a credinței. Dreptate între oameni și credință în Dumnezeu — iată dubla îndatorire a purtătorilor Torei, îndoita mîngîiere pe care o vor trăi.

Învățătura noastră își are temelia în acel comandament moral „Să iubești" care trebuie să fie împlinit de două ori: „Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău" și „Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți". Numai îmbinîndu-le, numai realizînd acea armonioasă sinteză între îndatoririle față de Dumnezeu și acelea față de oameni, putem pune capăt greșelilor și blestemelor unei epoci de tristă amintire.

„În ziua cînd a fost nimicit templul, s-a născut Mesia". Sensul simbolic al acestei afirmații a învățătorilor noștri este că chiar din ziua în care s-a abătut furtuna suferinței asupra-ne, a încolțit în adîncul inimilor noastre speranța. În toiul beznei care ne amenința n-am încetat să zărim aurora care va veni. Înlănțuiți la carele de triumf ale babilonienilor, biciuiți de cohortele lui Titus, mistuiți de flăcările autodafeurilor, pe pragul cuptoarelor de exterminare și ale camerelor de gazare, n-am contenit să strigăm „ani maamin", acel crez de nezdruncinat în victoria păcii, a dreptății, și a binelui între oameni.

De două ori e mîngîierea noastră. Nu e numai mîngîierea ieșirii noastre din robia de ieri spre libertatea de azi, nu e numai consolarea salvării vieților noastre și a chezășuirii viitorului copiilor noștri: e și mîngîierea destinului luminos spre care se îndreaptă întreaga omenire, a vieții fericite care se clădește în jurul nostru.

TIȘA BEAV

(Urmare din p. 1)

materializată în faptă, a distrugerii?

Se poate vorbi la evrei de vreo vocație pentru dramatic? E adevărat, sărbătorile noastre sînt grave; reprezintă fiecare, dintr-un anumit unghi de vedere, prilejuri de bilanț sufletesc. Nu putem fi liberi (Pesah) pînă cînd nu sîntem vrednici de asta. Rezultatul libertății este dat de o suită de frămîntări interioare capabile să transforme mentalitatea unui sclav în mentalitatea unui om liber. Nu putem primi Tablele Legii (Șavuot) pînă cînd nu devenim conștienți (tot prin metamorfoze interioare) de responsabilitatea ce o implică noțiunea de om. Nu putem trece pragul unui an nou (Roș Hașana) pînă ce nu privim îndărăt spre noi înșine. Nu întîmplător „Procesul", roman în care protagonistul își este sieși judecător, a fost scris de Kafka. Retrăirea trecutului, introspecția psihică și sentința judecătorească întreprinse de una și aceeași persoană sînt emblematice pentru modul iudaic de a fi.

Dar noi am înscris în calendarul nostru o dată a reconstituirii — sufletește vorbind — a evenimentelor tragice din istoria noastră nu ca o consecință a vocației mai sus discutate. Prima revoltă a sclavilor din antichitate este cea a evreilor. Hipersensibilitatea i-a determinat să prefere lupta cu armatele lui Farao și necunoscutul unei existențe precare, pline de primejdii adăpostului (mizer, dar sigur, comod) de rob. Hipersensibilitatea îi poate face să retrăiască, pînă la contopire cu durerile strămoșilor, ziua de 9 Av.

Este o hipersensibilitate în sensul bun al cuvîntului, un element psihic care n-are nimic de-a face cu atitudinea mimozei. „Să mi se usuce dreapta, / Lipească-mi-se limba de cerul gurii / De te voi uita vreodată, Ierusalime". Versetele acestea ale Psalmilor recitate de fiecare dată, și nu numai în ziua de 9 Av, de evreii din Diaspora, au însemnat pentru ei un îndemn sacru pentru apropierea zilei cînd profeția lui Zeharia se va împlini, așa cum întrevăzuse, surîzînd printre lacrimi, Rabi Akiva.

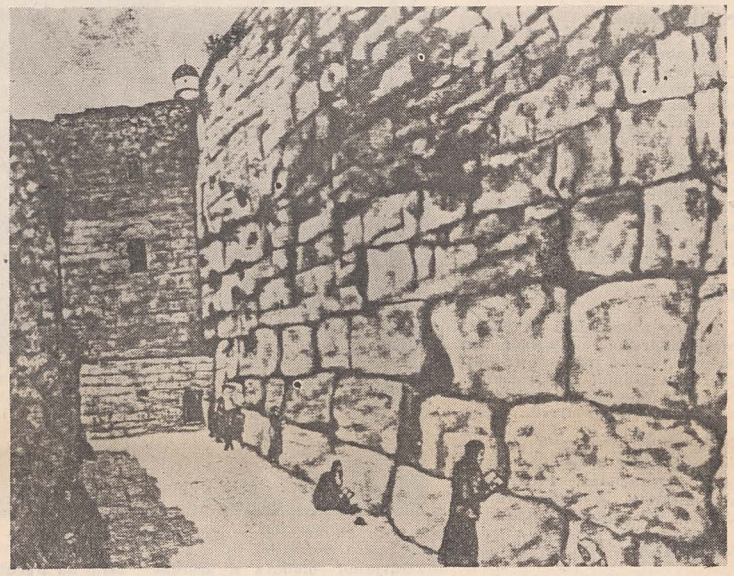

Ierusalim: Zidul de apus (Pictură de Marc Chagall)

Dicționare talmudice

(Urmare din p. 1)

autenticității: ele sînt redactate laconic, în limba vorbită curent în aceste școli, fără înfloriturі, exact așa cum au fost, probabil, auzite din gura fiecăruia dintre înțelepți. Iată de ce ele erau îndeobște bine înțelese în școlile în care se născuseră.

În tot decursul epocii Gheonimilor babilonieni, pînă foarte aproape de capătul ei, nu se simțise nevoia vreunui dicționar talmudic. Talmudul babilonian este redactat — după cum se știe — într-un „jargon" arameic puternic influențat de ebraica Mișnei, jargon care constituia, fără îndoială, limba vorbită (și firește: înțeleasă) a întregii comunități evreiești babiloniene. Evreii din celelalte țări care doreau să cunoască Talmudul erau în acea vreme nevoiți să studieze în Babilon: acolo ei învățau arameica, aceasta devenind pentru ei o a doua limbă maternă. Niei ei nu aveau nevoie de dicționare pentru a înțelege textele Talmudului.

Odată cu răspîndirea din ce în ce mai mare a studiilor talmudice și cu dispariția treptată a limbii arameice din viața obștilor iudeene, aceasta a fost înlocuită, chiar și în Babilonia, cu limba arabă, care devenise la sfîrșitul epocii Gheonimilor limba „oficială" și a școlilor talmudice.

Prin secolele al IX-lea și al X-lea e.a. apar primele response gaonice privind cu exclusivitate lexicul talmudic. Învățăcei din Egipt, din întreaga Africă de Nord și chiar din Spania solicitau rectorilor școlilor babiloniene explicații privind o serie întreagă de cuvinte grele, întîlnite în tractatele talmudice. Un număr de „comentarii" rezumîndu-se exclusiv la explicarea cuvintelor dificile din Talmud apar acum în redactarea unor celebri autori, ca: RAV PALTOI BEN ABAIE, gaon al Pumbaditei (824—858); RAV HAI GAON; RAV ȘARIRA și alții. Primul dicționar talmudic, căruia i-a mai rămas tributară lexicografia talmudică pînă în zilele noastre, apare la Roma în jurul anului 1000 și aparține lui RABI NATAN BEN IEHIEL, supranumit „HAROMI".

Rabi Natan conducea la Roma o școală talmudică și acest lucru este foarte semnificativ. Deosebit de cult, poliglot remarcabil pentru acele vremuri, cunoscînd ebraica, araba, persana, arameica, greaca, latina, italiana și probabil și germana, el a purces la prelucrarea sistematică a lexicului talmudic, împins probabil de necesități didactice. „Dicționarul" său, celebrul „ARUH", era, fără îndoială, în măsură să satisfacă nevoile imediate ale învățăcelului medieval. Din materialul enorm — pe care-l poseda în întregime și fără scăpări — al nenumăratelor scrieri talmudice și midrașice, Rabi Natan a ales pentru a le tălmăci acele cuvinte care cu siguranță i se păreau străine învățăcelului. Tălmăcirile sale se bazează — în afara întinselor sale cunoștințe și mai presus de ele — pe tradiția exegetică a școlilor babiloniene, pe care el o poseda încă din prima sursă, din școala germană a lui rabenu GHERȘOM MEOR HAGOLA, primul dascăl european al Talmudului (sec. al IX-lea). „Aruh"-ul este de o importanță capitală nu numai prin documentația sa judicioasă și prin ineditul multora dintre pagini, dar și prin multiplele citate aduse de autor în explicarea diferitelor cuvinte, citate care păstrează adesea o variantă mai exactă a textelor talmudice decît înșeși textele talmudice curente, respectiv, aparțin adesea unor cărți pierdute în decursul veacurilor.

„Aruh"-ul lui Rabi Natan, cunoscut îndeobște sub denumirea de „RABI NATAN BAAL HA ARUH", a devenit în curînd indispensabil învățăceilor din școlile talmudice europene. Cartea s-a răspîndit în diverse copii prescurtate sau complete (dar toate, din păcate, corupte), cucerind o binemeritată faimă.

E de remarcat faptul că nici unul dintre savanții evrei și neevrei preocupați de problemele lexicografiei talmudice n-a încercat, pînă în cele mai moderne timpuri, să facă altceva decît să „completeze" „Aruh"-ul lui Rabi Natan, într-atît era de răspîndit și de respectat „Aruh"-ul și într-atîta era de valabilă lucrarea din anul 1000 a acestui distins înțelept.

Completări se impuneau însă, și încă cu multă insistență. Rabi Natan nu a inclus în „Aruh"-ul său decît acele cuvinte pe care le presupunea a fi străine elevilor săi. Elevii generațiilor ulterioare se îndepărtară însă și mai mult de limba Talmudului și din ce în ce mai multe cuvinte necesitau o traducere exactă. Primul care a scris „completări" („Haș-lamot") la „Aruh" a fost RABI ȘEMUEL AGUR, căruia i-a urmat în curînd RABI TANHUM BEN IOSEF. Ceva mai tîrziu, prin cel de al XV-lea secol al erei actuale, își dă obolul întru completarea și desăvîrșirea lucrării lui Rabi Natan celebrul istoriograf și astronom de școală spaniolă RABI AVRAHAM ZACUT. Cartea sa, intitulată „TOSFETA LE ARUH" („Adaos la Aruh") este, ca tot ce a scris acest erudit bărbat, demnă de renumele autorului. Puțin mai tîrziu, „Aruh"-ul primește contribuția lui ELIAHU LEVIȚA („ELIA BACHUR"), prodigiosul popularizator al gramaticii ebraice, prin două lucrări ale acestuia: „HAMETURGHEMAN" („Traducătorul") și „TIȘBI". E interesant de remarcat că, deși autor al unui mare număr de lucrări de inegală valoare, Eliahu Leviță și-a dovedit nemurirea prin „Tișbi". Titlul cărții a înlocuit în memoria posterității numele autorului, care și astăzi este îndeobște pomenit sub numele de: „der Tișbi".

Pe temeiul „Aruh"-ului și urmărindu-i în mod fidel explicațiile — dar depășind cu mult cartea-bază în sistematizare și amploare — și-a scris savantul neevreu JOHANNES BUXTORF celebra și foarte importanta lucrare: „Lexicon chaldaicum, talmudicum et rabinicum".

Tot pe baza „Aruh"-ului și întru completarea sa, și-a scris RABI MENAHEM DI LONSANO cartea „HAMAARIH". PHILIPUS AQUINUS, apostatul, a completat-o prin a sa „MAARIH HAMAARAHOT", iar RABI BINIAMIN MUSAFIA a transpus într-o ebraică de toată frumusețea tălmăcirile originale ale lui Buxtorf și le-a completat cu altele proprii în „MUSAF LE ARUH" („Adaos la Aruh"). Contribuția lui Biniamin Musafia constă mai ales în identificarea și explicarea cuvintelor talmudice de origine elină: Rabi Natan, autorul „Aruh"-ului, nu avea decît sumare cunoștințe de limbă elină.

Pînă în epoca emancipării, „Aruh"-ul a mai fost prelucrat de două ori (de RABI DAVID DI LORA și de RABI SAIA BERLIN), pentru ca după aceea să vadă din nou lumina tiparului într-o ediție completată și prevăzută cu explicații germane, în redactarea lui MOȘE HALEVI LANDAU. Veșmîntul științific i-a fost acordat cărții lui Rabi Natan de către distinsul savant dr. ALEXANDER KOHUT, care și-a publicat opera în nu mai puțin de opt volume, sub titlul „ARUH HAȘALEM" („Aruh-ul complet"). Kohut — care a funcționat un timp ca rabin la Oradea — a realizat prin opera sa într-adevăr primul dicționar științific al literaturii talmudice. El nu s-a îndepărtat însă de schema indicată de Rabi Natan în „Aruh"-ul său, pe care-l reproduce în monumentala-i lucrare în întregime, într-o variantă în sfîrșit cu adevărat critică.

Dicționarele moderne ale limbii Talmudului, publicate în ultimele decenii de LEVY, IAȘTROV, KRAUSS, DALLMAN, se folosesc din plin de realizările harnicilor lexicografi talmudici ai evului mediu.

ŞTIRI • ŞTIRI • ŞTIRI • ŞTIRI • ŞTIRI • ŞTIRI • ŞTIRI

ECRANIZARE

Compania americană de televiziune ABC a anunţat că din februarie a început transmiterea dramatizării romanului de mare succes „Vînturile războiului" de Herman Wouk. Romanul povesteşte evenimentele care au condus omenirea în pragul prăpastiei. Eroii principali sînt un ofiţer de marină şi familia sa, precum şi o tînără evreică, împreună cu unchiul ei. Wouk este unul dintre cei mai bine cotaţi scriitori americani şi, în acelaşi timp, un evreu religios. Doi dintre protagoniştii filmului sînt Ali McGraw — pe care publicul român a avut posibilitatea s-o admire în „Love Story", film bazat pe un scenariu realizat de Erich Segal, după propriul său best-seller — şi Topol, ambii fiind evrei care interpretează roluri de evrei în acest film.

PARTICIPARE

Muhamed Mustafa Agabria, un tînăr arab de 18 ani din localitatea israeliană Uum El-Faham, este unul dintre cei 19 finalişti ai concursului ştiinţific organizat de Institutul Weizmann din Rehovot. El a prezentat o lucrare în care analizează teoria relativităţii emisă de ilustrul savant Albert Einstein. Agabria este primul arab israelian care a luat parte vreodată la acest fel de concursuri.

RADIO

Pentru prima dată în istoria marii metropole americane Los Angeles, a fost înfiinţat un post de radio finanţat de săptămînalul „The Messenger", editat de organizaţia B'nai B'rith. Acest post emite cîte un sfert de oră zilnic, de luni pînă vineri, şi cuprinde ştiri şi muzică evreiască şi israeliană. Programele sînt alcătuite în colaborare cu „Simon Wiesenthal Centre".

MEDICALĂ

Dr. S. Bar-Sela şi dr. Y Levo, de la catedra de alergologie a Centrului medical Hadassah de pe lîngă Universitatea Ebraică, au pus la punct o metodă specială de imunizare la înţepături de albine şi de viespi, care, se ştie, pot fi fatale unor persoane alergice. Ei au preparat un produs realizat din veninul pur al acestor insecte şi metoda dă rezultatele dorite.

DECES

A încetat din viaţă cunoscutul scriitor, editor şi antologator de proză evreiască americană Harold Ribalow. El este autorul a peste 15 cărţi cu subiecte de interes iudaic. La începutul carierei sale, Ribalow a fost comentatorul sportiv al Agenţiei Telegrafice Evreieşti (JTA). Printre volumele sale de povestiri foarte apreciate de critică, amintim „Acest pămînt, aceşti oameni, aceşti copii ai voştri" şi „Îmi rostesc numele cu glas tare". Ribalow a scris şi o monografie despre Arnold Wesker, cunoscutul dramaturg englez de origine evreiască.

DICŢIONAR

Editura newyorkeză Schocken Books a scos de sub teascurile sale lucrarea lui Benzion C. Kaganoff intitulată „Dicţionar al numelor evreieşti şi originea lor". Aşa cum arată şi titlul, autorul se ocupă de numele evreieşti, dînd totodată şi traducerea lor.

CONFERINŢĂ

La Washington a avut loc o reuniune a Comitetului executiv al Congresului Mondial Evreiesc, la care au luat parte delegaţi din 25 de ţări. Au fost discutate probleme legate de organizarea acţiunilor împotriva antisemitismului şi terorismului, de relaţiile comunitare cu organismele internaţionale, precum şi probleme religioase. O delegaţie a reuniunii, condusă de Edgar Bronfman, preşedintele C.M.E., a fost primită la Casa Albă de preşedintele S.U.A., Ronald Reagan, după care a luat parte la un dejun de onoare oferit de Senatul S.U.A.

CENTRU DE STUDII

„Nu se poate aprecia nefasta putere destructivă pe care a avut-o Holocaustul pînă cînd nu se cunoaşte şi ceea ce a distrus", a declarat Mike Jacobs, preşedintele grupului de supraviţuitori ai Holocaustului care locuiesc astăzi la Dallas (S.U.A.). Faptul că Holocaustul a însemnat nu numai masacrarea a şase milioane de oameni care aveau doar vina că s-au născut evrei, ci şi distrugerea unui stil de viaţă a determinat factorii responsabili din acest oraş american să decidă asupra necesităţii construirii aici a unui centru memorial de studii despre Holocaust, care va funcţiona pe lîngă comunitatea locală.

RECUNOŞTINŢĂ

Guvernul olandez a acordat distincţia „Resistance Cross" dnei Wilhelmina Tovey-Vossen, astăzi în vîrstă de 75 de ani, pentru curajul de care a dat dovadă în timpul celui de-al doilea război mondial, cînd a facilitat unui număr de 68 de evrei să treacă graniţa în Belgia, de unde urmau să ajungă în Elveţia. Datorită activităţii sale, naziştii au trecut-o pe lista neagră şi cu mare greutate a reuşit totuşi să scape. O altă faptă demnă de laudă a d-nei Tovey-Vossen este că a crescut — înfruntînd vicisitudinile vieţii de infern de atunci şi necazurile pricinuite de propria-i sănătate precară — fetiţa unei familii de evrei care au fost deportaţi la Auschwitz.

PREMIU

Jacques Samuel Epstein s-a clasat pe locul al II-lea în cadrul celei de-a X-a ediţii a Concursului naţional al inventatorilor brazilieni, obţinînd astfel Premiul „Gobernador del Estado de San Pablo", care i-a fost înmînat de guvernatorul José Maria Marin, în prezenţa unor oficialităţi guvernamentale. Invenţia sa constă din punerea la punct a obţinerii de etanol prin fermentare continuă, la un preţ de cost mai scăzut decît cel actual. Invenţia lui Epstein a şi fost aplicată în industria braziliană, cu rezultate dintre cele mai bune.

INAUGURARE

La Sao Paulo (Brazilia) a fost inaugurată o nouă piaţă denumită „Mashiach Now" („Messia acum"), în care a fost înălţată o menora din beton, înaltă de 8 metri. Piaţa este dotată cu numeroase bănci pentru odihnă, cu foarte mult spaţiu verde şi cu un mare mozaic reprezentînd simbolul vieţii (HAI) în limba ebraică.

PROTEST

Un purtător de cuvînt al Consiliului decanilor Universităţii din Göttingen a declarat că s-a hotărît retragerea titlului de doctor acordat lui Wilhelm Stäglich în 1951, în semn de dezaprobare unanimă a cărţii de propagandă nazistă „Mitul de la Auschwitz", în paginile căreia Stäglich pretinde că la Auschwitz nu au existat camere de gazare şi că nici nu au fost masacraţi şase milioane de evrei. Cartea — publicată în 1979 de Editura Grabert din Tübingen — a fost interzisă de un tribunal din Stuttgart, care a dispus retragerea ei din circulaţie şi distrugerea tuturor exemplarelor existente, precum şi a zaţului tipografic, verdict confirmat şi de Curtea Supremă de Justiţie a R.F.G. Prof. Norbert Kamp, preşedintele Universităţii din Göttingen, a declarat că această hotărîre a fost luată deoarece Stäglich s-a folosit de titlul său de doctor pentru a da o notă de autoritate şi competenţă propagandei sale naziste.

MUZICALĂ

Pe lîngă YIVO a fost înfiinţată o arhivă de înregistrări muzicale care conţine o serie de benzi magnetice cu muzică veche evreiască — circa 6 000 de piese diferite — cîntată în limba idiş.

COLECŢIE

O nouă colecţie — „Juvenilia" — şi-a găsit locul în bibliotecile YIVO. Colecţia conţine cărţi în idiş pentru şi despre copii, aproape toate genurile fiind prezente în cele 1 800 de titluri cîte numără în prezent „Juvenilia", la ora actuală cea mai bogată colecţie de acest fel din lume. Cărţile sînt valoroase nu atît prin valoarea lor literară şi artistică, cît pentru că reflectă mediul social şi psihologic în care au trăit copiii din Europa răsăriteană la sfîrşitul secolului trecut şi la începutul acestuia. O parte din cărţi au fost restaurate, catalogate şi imprimate pe microfilm.

DONAŢIE

Dr. Benjamin Eichler din Toronto (Canada), fost preşedinte al Uniunii Centrale a Comunităţilor evreieşti din Bratislava (Cehoslovacia) în perioada 1955—1972, a donat YIVO o valoroasă colecţie de documente referitoare la istoria evreilor slovaci între 1839 şi 1972, documente redactate în limbile ungară, slovacă, germană şi engleză. Aceste documente se referă la soarta evreilor slovaci în perioada Holocaustului, incluzînd liste ale partizanilor evrei din Slovacia, ale neevreilor care i-au ajutat pe evrei să scape de prigoana nazistă, ale rabinilor care au pierit în lagărele naziste de concentrare, precum şi ale prizonierilor din lagărul de muncă de la Sered. Tuturor acestor documente dr. Eichler le-a adăugat memoriile sale personale redactate în perioada menţionată, precum şi fotografii.

CATALOG

Pînă în prezent, specialiştii de la YIVO au reuşit să cataloghezе 11 400 de titluri aparţinînd literaturii în limba idiş. Catalogul are mai multe secţiuni, grupate în ordine alfabetică, după numele autorului, al titlului lucrării, al traducătorului, al ilustratorului, al editurii şi al seriei din care fac parte. Acest catalog i-a ajutat considerabil pe autorii ultimului volum al „Dicţionarului bibliografic al literaturii moderne în limba idiş".

FILM

Datorită tehnologiei moderne a videodiscului cu laser şi a microcomputerelor, s-a reuşit conservarea în bune condiţii a unor filme mute datînd de acum o jumătate de secol, referitoare la viaţa evreilor din Europa răsăriteană. Această realizare se datoreşte specialiştilor de la YIVO.

EDITORIALĂ

Nu demult Editura I. L. Peretz din Tel Aviv a reunit într-un singur volum, intitulat „Der imazh fun shtetl" („Imaginea ştetlului") toate studiile literare apărute pînă acum sub semnătura prof. Dan Miron. Dan Miron este profesor de literatură idiş la Centrul Max Weinrich pentru studii iudaice de pe lîngă YIVO şi profesor de literatură idiş şi ebraică la Universitatea Ebraică din Ierusalim.

O CULME A INTERPRETĂRII CORULUI DE OPERĂ

Recent, „Electrecordul" a editat, în condiţii tehnice de înalt nivel, un disc care conţine, în interpretarea corului Ansamblului artistic „Doina" al armatei, pregătit cu deosebită minuţiozitate de dirijorul Gh. Popescu, un număr de coruri celebre, acompaniate cu mare fineţe de orchestra simfonică a acestei prestigioase instituţii, avînd asigurată o baghetă valoroasă în persoana col. Sergiu Eremia, care este şi conducătorul ansamblului.

Remarcăm corul robilor din opera „Nabucco", de G. Verdi, corul soldaţilor din opera „Faust", de Ch. Gounod, „Hernani", de G. Verdi, „Demonul", de A. Rubinstein, sau „Carmen", de G. Bizet, avînd ca solist pe artistul poporului N. Herlea, „Corul vînătorilor", din opera Freischütz", de Weber, „Olandezul zburător", de R. Wagner şi „Ion Vodă" de Gh. Dumitrescu.

Sînt meritorii realizările Mihaelei Agachi în „Trubadurul", de G. Verdi, sau ale lui Andrei Boroş şi Ioan Nicolau în „Fidelio", de Beethoven.

Coperta discului aparţine cunoscutului grafician Mihai Oroveanu. Discul s-a bucurat de un mare succes.

PRODUSE CHIMICE ÎN PREMIERĂ

TIMIŞOARA. Bucurîndu-se de un larg sprijin al cercetătorilor, specialiştii întreprinderii „Azur" au asimilat noi produse chimice, produse care înlocuiesc importurile. Este vorba despre produsul numit Sodilac, folosit la emailurile alchidice, Rodopasm, vopseaua perclorvinilică, destinată marcajelor rutiere, unele răşini etc., care valorifică, în condiţii de înaltă eficienţă, materii prime indigene.

LIVRĂRI SUPLIMENTARE LA EXPORT

IAŞI. Colectivele de muncă din 10 întreprinderi şi unităţi economice din judeţul Iaşi raportează că au îndeplinit, înainte de termen, planul la export pe şase luni ale anului. Ca urmare, pînă la sfîrşitul lunii, acestea vor mai produce şi livra partenerilor externi o producţie suplimentară, în valoare de peste 30 de milioane lei. Printre unităţile fruntaşe în realizarea producţiei la export se află Întreprinderea de utilaje, piese de schimb şi reparaţii şi Întreprinderea mecanică „Bucium".

20 000 DE TONE DE CĂRBUNE PESTE PREVEDERI

PETRILA. Harnicii mineri de la Întreprinderea minieră Petrila înscriu zi de zi pe graficele întrecerii socialiste noi şi însemnate succese în muncă, situîndu-se printre fruntaşii din bazinul carbonifer al Văii Jiului. Acţionînd pentru continua perfecţionare a muncii, extinderea noii metode de lucru cu tavan artificial de rezistenţă şi creşterea randamentelor pe fiecare post în cărbune, minerii de la Petrila raportează în acest an, peste prevederile de plan la zi, realizarea a 20 000 de tone de cărbune.

ŞTIRI • ŞTIRI • ŞTIRI • ŞTIRI • ŞTIRI • ŞTIRI • ŞTIRI

JOURNAL OF THE ROMANIAN JEWS

Chief Rabbi dr. Moses Rosen

SINS, AFFLICTION AND COMFORT

חטאו בכפלים... לקו בכפלים... יתנחמו בכפלים.

"Double was their sin ... double their affliction ... and double will be their comfort" (Midrash).

A huge tear flows across many centuries. From it have risen the elegies of all the successors of Jeremiah, the poets, who, like him, were witnesses of the innumerable catastrophes that struck the bearers of the Torah.

Our prayer houses now echo to the songs of sorrow of the rhapsodes of tragedies that succeeded and followed one another across generations from Nebuchadnezzar to Hitler. Not only the three weeks of mourning between the 17th day of Tammuz and the 9th of Av deserve the name בין המצרים "days within the straits". All the ages from the destruction of the first Temple to the concentration camp at Auschwitz were characterized by oppression and suffering. The verses of Jeremiah recall a suffering which, whatever its form, has always remained the same. "Different actors, the same play".

על נהרות בבל "By the rivers of Babylon, there we sat down, yea, we wept" (Psalms, 137.1). How many are the rivers by which we sat since and wept for burnt-down synagogues, profaned holy scrolls, murdered brothers and sisters, and ravaged homes? How many are the willows on which we hung the harps of our songs of sorrow, because our heart-ache was too great for our lips to voice our pain?

חטאו בכפלים "Double has been their sin..." The wisdom of the Midrash surpasses the framework of a simple word-play when it uses this expression to describe the reason for unaparalleled martyrdom. This is no artificial interpretation of a passage in the Bible. It is part of the very essence of the Torah.

Indeed, the philosophy of our teaching has a twofold aspect. Judaism does not limit itself to establishing the duties of the Jews to God. It is permanently concerned with regulating relations between man and his fellow-creatures. When they wish to sum up the fundamental trait of Judaism, the wise teachers of the Talmud quote the words of the prophet Micah: "It hath been told thee, o man, what is good, and what the LORD doth require of thee: only to do justly, and to love mercy, and to walk humbly with thy God". To walk with God means to be just towards men and to have mercy on them.

And when they wish to be even more terse, the sages quote a verse from the prophet Habakkuk: "The righteous lives by his faith". Righteousness and faith, these are the two fundamental aspects summing up Judaism.

The non-Jew who asked Hillel to teach him all the Torah "while standing on one leg" wanted to adopt only one of the two aspects of our religion, to stand, as it were, only on one of its two legs. What he wanted was to embrace a new form of the adoration of Godhood, without bowing to any of its ethic laws. Hillel answered: "What is hateful to you, do not to your fellow creature". If you really want to understand the Jewish religion, you must stand on both your legs. The two pillars of the Torah, respect for the rights of man, and respect for God, are equally important.

Balaam, the prophet hired by king Balak to justify genocide, always has the name of God on his lips, but he has two physical defects which represent his inborn moral infirmities. He is שתום העין one-eyed and he is חגר באחת מרגליו lame in one leg. He regards life with one eye only, the one looking up at the sky, to God. The other eye, the one which should see what is happening around him, here, on earth, that would make him understand his neighbours and their needs, that eye is blind. And on his way Balaam is limping. His other leg, the strong support to be given to his fellow-man, that is paralysed, lame, and he limps. His faith is lopsided, deformed.

"Double has been their sin". The contemporaries of the destruction of the Temple made a fundamental, unforgivable mistake. They though they could serve God while oppressing man. They no longer applied the social and agrarian laws of the Bible which sought to prevent the luxury of some and the poverty of others. They robbed the working man of his due. They no longer defended the defenceless, widows and orphans. They abandoned the ethic of religion and limited themselves to its ritual. Some of them were so simple-minded as to believe that, by doing as they did, they were committing only one sin against only one of the two parts of the teaching — only against man. But the entire prophetic literature is strongly pervaded by the divine warning that they sinned twice over: against God as well as against man.

On the Sabbath preceding the day of Tisha-be-av, the winged words of the great Isaiah castigate those that profane the teaching of justice: "To what purpose is the multitude of your sacrifice to Me? saith the LORD". And, speaking with the voice of the prophet, God condemns their hypocrisy: "When ye come to appear before me ... bring no more vain oblations... And when ye spread forth your hands, I will hide Mine eyes from you... Your hands are full of blood".

ולקו בכפלים "Double has been their affliction". The situation I have described could not but lead to this result. Not only was the body of man tortured; the spark of divinity placed in him was sullied. Not only were the walls of the splendid temple demolished by blows of the enemies: the מקדש מעט, the inner sanctuary of every human soul was destroyed. Not only did the poor humans created of flesh and blood groan when they felt the open wounds of their mutilated bodies; the Creator Himself wept on the ruins of human oneness.

War, and the hatred sown between people and peoples, ravaged flourishing human settlements, transformed the earth into a huge battlefield, and turned men into wild beasts seeking to tear each other to pieces.

Sitting on the ground on the days of Tisha-be-av that have since succeeded each other for thousands of years, we have mourned the moral disaster as well as the physical catastrophe.

When we moaned, in the words of Jeremiah, "How does she sit solitary"?, we were thinking not only of "the city that was full of people", but also of the horrible isolation that had separated man from man. How was it that man had become so utterly alone? How had the tyrants and oppressors succeeded in digging so deep a precipice between man and his fellow creatures? After all, there is such a multitude in the city of God, in this world, and its strength is invincible when it is united! How could it let itself be divided, torn apart by war, and dismembered by tht doctrines of hatred and intolerance? How had such a moral wasteland been created?

יתנחמו בכפלים "And double will be their comfort". The route of history cannot remain an itinerary that excludes everything except lamentations and groans recalling the sad and sorrowful past. It is quite true that our religion never forgets what happened yesterday, but at the same time it also looks to what the morrow should be. The same prophets, who wept for the tragedies of the past, envisaged the future, roused the imagination and showed their people the ideal for which they had to fight in order to build a better life for future generations. Their words were not limited to reproof for the double sin, to plaints for the double affliction; they also had soothing words of double comfort.

נחמו, נחמו עמי (ישעיהו מ') "Comfort ye, comfort ye, My people", exclaims Isaiah, the prophet of the days that will bring the end of the sins and afflictions of the past. From him the Jews hear the call to fulfil their twofold duty: faith in God, and struggle for the rehabilitation of man. And, the same Isaiah foresees the one who embodies the time when no people will raise the sword against another and none will learn to make war, he who will wear two girdles: one of justice and one of faith. Justice among men and faith in God — such is the double duty of the bearers of the Torah, their double comfort.

Our religion is based on the moral commandment "To Love!" and it has to be fulfilled twice: "Love the LORD thy God", and "Love your neighbour like yourself". It is only by blending our duty to God with our duty to men, only by creating a harmonious synthesis embodying these two duties, that we can end the scourge of the sad past.

"The day the Temple was destroyed, the Messiah was born". The sense and meaning of this sentence penned by our teachers is that the seed of hope sprouted in the depth of our hearts on the selfsame day the storm of our suffering struck us. In the midst of the darkness that imperiled us, we always saw the coming dawn. Chained to the triumphal chariots of Babylon, whipped by the cohorts of Titus, consumed by the fire of the autosdafé, pushed into the gas chambers, we kept shouting ani maamin, voicing our unbreakable belief in the victory of peace, of justice, and kindness among men.

Double is our comfort. It derives not only from contentment with our escape from yesterday's slavery into the freedom of today, not only from the joy that our lives have been spared and the future of our children is assured; it also derives from the fact that we are happy with the bright future to which all mankind is advancing and the good life that is being built around us.

LECTURES

BACĂU

In the House of Culture of Bacău municipality, Acad. prof. **Al. Graur** lectured, to a full house, on "Romanian philologists of Jewish origin". After the introductory speech by eng. Iulius Wenger, chairman of the Jewish Community of Bacău, prof. L. Iosif briefly presented the lecturer.

Acad. prof. Al. Graur highlighted the activity of six Jewish philologists whose works remain a cornerstone in the scientific research of the Romanian language, making also known works of contemporary Jewish philologists who continue, with the same passion for the Romanian language, the work of their forerunners.

Next to speak were Mr. Petre Enăşoaie, chairman of the Bacău county Committee of Socialist Culture and Education, and eng. Wenger, who praised the work of the guest and of the quoted scientists who have enriched the cultural patrimony of the country.

I. ALEXANDRU

SUCEAVA

The Suceava parishioners followed with special interest the exposition made recently by prof. **Haim Riemer,** chief editor of the "Revista Cultului Mozaic" on "The National and universal in Judaism". A strong impression was left by the fundamental analysis made of the perennial components of Judaism, founded on the texts of the Torah and Talmud, components that have become a long time ago part of the universal treasure of first class moral values. In fact, as was also said in the speech of thanks made at the conclusion, the entire visit of professor Riemer, the interest shown for all forms of activity of the community (from the daily minians to the Talmud-Torah courses which he attended) are all moments keenly looked forward by the Suceava Jewish life.

G. BRUCMAIER

EXCHANGE OF LETTERS

Below we print an exchange of letters between a group of Israel citizens, former residents of Salonta town and His Eminence, Chief Rabbi dr. Moses Rosen:

FEDERATION OF JEWISH COMMUNITIES OF THE SOCIALIST REPUBLIC OF ROMANIA

We, born and former residents of Salonta town (Bihor county), are sorry to inform you that our temple which will be 100 years old in three years time, is now in a state that requires rennovation and preservation as a reminder that in that town there was a some 1,000-strong flourishing Jewish community, most of whom disappeared during deportation or in forced labour camps.

To our knowledge, the Federation means to hand over or sell our much beloved temple. We, who are alive today and **live in Israel** protest againts the estrangement of this Jewish establishment which is also an artistic monument as regards construction and interior painting, as also the monument of the deportees, of our martyrs, integral part of our temple.

At a time when world Jewry intends to preserve all religious remnants of the past, the estrangement of the temple for any purpose would be an unforgivable deed.

All the properties of the Salonta community have been done away with. We do not think it right that the last sign of an almost 100 year old flourishing community be wiped out.

We hope that our lines will be received with understanding and a favourable arrangement result.

BELOW IS A GROUP OF SIGNATURES

MR. MESSER BELA
PARDES HANNA 6/4
ISRAEL

I have received your letter of 29 May 1983. The other signatories of the letter are unknown to us and did not give their addresses.

The synagogue in Salonta has not been functioning for 15 years. The 5-6 families living there do not use and do not need the synagogue.

The synagogue is in ruin and the People's Council urges us to repair it. This would cost 400,000 lei.

Are you, Jews originating from Salonta and residents of Israel, you who "protest", disposed to support the whole or part of the expenses?

Or do you want the 5% of the Jewish population that is left here to take the money from the poor or the money we require for the synagogues that **are functioning** and invest it in a deserted synagogue which has **no** chance **whatsoever** to ever function again, not even once a year?

This is, thank God, our historic destiny, to make Alyiah in Israel and build synagogues there. It is, however, absurd, to want to live in Pardes Hanna and have an empty synagogue kept up for you.

All the more so should the synagogue be demolished as otherwise it is exposed to profanation.

Hence, you should protest less and do not give us lessons how we should guide the Jewry here and its Holy institutions.

CHIEF RABBI DR. MOSES ROSEN

זינד... שטראָף... נחמות

(סוף פון זייט 9)

...מוסטערנבער אייניקייט. ווי דער פסוק ...בחסדים חבבה ופסי". „באהאלטע... ...ראָם לאָז אין א סודער".

...ראָם די מלחמות און דעם האס וואָס ...פאָרויסט צווישן מענשן און פעל... ...מענטן חרוב געוואָרן בליענדיקע מענש... ...שובים, ער ערד איז פארוואנדלט נע... ...אין א ריזיק מלחמה־פעלד און די ...מענטשן געוואָרן חיות רעות. גרייט ...דעם אנדערן דורס צו זיין, איינער ...אנדערן איינצושלינגען.

...ווייטער, צו דער ערד אין סאָג פון תשעה ...באב וואָס זיך פון גלויבן אָן סודו... ...מאל איבערגעחורט, האָבן מיר נעסרוי... ...נישט נאָר אויף דער פיזישער קאָמאָס... ...פון, נאָר אויך אויף דער מאָראַלישער ...אינערלעכן.

...מיר האָבן געקלאָגט מיט ירמיהו הנ... ...ווערסער: „איכה ישבה בדד! האָבן ...נישט געטראַכט נאָר צו דער „העיר ...עם" — צו דער שטאָט מיט א סך ...מענטשן, נאָר אויך צו דער נרויזאַמער איזאָלא... ...וואָס איז פאָרגעקומען צווישן מענטשן. ...וואזוי איז דאָס דער מענטש אזוי אליין ...געבליבן? וואזוי איז דאָס פאר די מיראַקלען ...אונטערדרייקער געלונגען, אויסצוגראָבן ...מיט דאָס תהום צווישן מענטש און מענטש? ...איז דאָך אזוי פיל און גדול דאָס פאָלק ...אין דאָס ריזן שטאָט, די וועלט, און דער ...ווייטער איז דאָך אומבאגרענצט וווּ ער ...געאייניקט! וואזוי האָט ער זיך געלאָזט ...מ'געמיינלן, צעשפליטערן פון מלחמות, צע... ...נקלען פון האס און אומטאָלערנץ? וואו... ...האָט מען צו אזא מאָראַלישער פוסטקייט ...אָפּגעפאַלן דערגרייכן?

„מתוחים בכפלים". און „וייער טרייסט ...מיך אויך זיין א אינטוויעדיקע". דער גאַ... ...ווענד פון דער נעשיכטע, קאָן נישט באַ... ...שיין בלויז פון קנות און קלאָגלידער פונעם ...דערדיקן און אָנגעוויטיקסן עבר. ס'איז ...אמת, אז אונדזער דת פארגעסט נישט אויף ...קיין אייניקער רגע, דאָס וועט אויף זיך ...נעמען פאסירט, הייסט עס אָבער נישט אז ...דער בליק פון אונדזער דעליגיע איז נישט ...געווענדט אין דערזעלבער צייט אויך צום ...מיר, צו דעם וואָס ס'וועט מיט זיך פאָר... ...שטעלן דער מאָרגן. דיזעלבע נביאים וועלכע ...האָבן באוויזן די אומגליקן וואָס ס'דענען ...געזען, האָבן פאַרשטאַנען צו ווערן די צופיס, ...די זעערס פון דער צוקונפט, האָבן געוועקט ...אַפּ פאָלק דאָס געוויסן און האָבן אָנגעוויזן ...אין אידעאַל פאַר וועלכן מען דאַרף קעמפן, ...כדי צו דערגרייכן א בעסערן גורל פאַר די ...קומענדיקע דורות. זייערע ווּע סער באַגרע... ...נען זיך נישט נאָר אויף צו מוסרן פאַר די ...איינוויינענדיקע זינד, אויפן טרויער פאַרן ...צווייפכנדיקן פורעוות, נאָר ס'טריפט אויך ...מיט באַלזאַם פון דער איינטויענדיקער טרייסט.

„נחמו, נחמו עמי"! „טרייסט, טרייסט ...מיין פאָלק!" — רופט אויס דער זעלבער ...ישעיה דער דיכטער פון יענע צייטן, וועלכע ...וועלן מיט זיך ברענגען דעם סוף פון די זינד און פון דער שטראָף פונעם עבר. דער ...בעל מאמין הערט אין ישעיהס זיל דעם אָר... ...רעד צו זיין סאָלפלטן חוב: גלויבן, אין גאָט און ...רעהאביליטירן דעם מענטשן. דער וואָס טוט ...פאַרקערפערן יענע צייטן אין וועלכע, — „לא ישא ...ס'וועט עס דערזעלבער ישעיה — „לא ישא ...גוי על גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה". ...ס'וועט קיין פאָלק נישט אויפהייבן זיין ...שווערד קעגן אן אנדער פאָלק, און מ'וועט ...מער נישט לערנען מלחמה האלטן", דאָס ...איז משיח, אויף וועלכן דער נביא זאָגט ...נביאות, אז ער וועט זיין אָנגענומען מיט צוויי ...נאָרסלען: „והיה הצדק אזור מתניו והאמונה ...אזור חלציו". — דעם פון גערעכטיקייט און ...דעם פון גלויבן. — גערעכטיקייט צווישן ...מענטשן און גלויבן אין גאָט. אָט דאָס איז ...דער סאָלפטער חוב פון דיר וואָס האלטן די ...תורה, אָט דאָס איז די איינטויענדיקע טרייסט ...וואָס זיי וועלן דערלעבן.

א יסוד פון אונדזער תורה איז: „ואהבת". ...„ואלסט ליב האָבן". דאָס דאַרף מען מקיים ...זיין צוויי מאָל: „ואהבת את ד' אלוקיך" ...— „ואהבת לרעך כמוך" — „ואלסט ליב ...האָבן גאָט", „ואלסט ליב האָבן דיין חבר". ...בלויז אזוי, אויב מיר פאַרפלעכטן זיי ביידע, ...בלויז אזוי אויב מיר רעאַליזירן די האַרמאָ... ...נישע סימעטע צווישן די התחייבות לויט ...גאָט און די פליכטן לגבי דעם מענטשן קאָ... ...נען מיר א סוף מאַכן צו די זינד און קלאָגן ...פון אן עפּאָכע פון סרוידיקע דערינערונגען.

„ביום שחרב בית המקדש וולד המשיח".

„אין טאָג וועו ס'איז חרוב געוואָרן דער בית ...המקדש איז געבוירן געוואָרן משיח" דער ...סימבאָלישער זין פון דער באַהויפּטונג פון ...אונדזערע חכמים איז אז, טאָקע אין דעם ...טאָג וועו ס'האָט אונדז געטראָפן דאָס גרויס... ...אומגליק, האָט זיך סיף אין אונדזערע נשמות ...איינגעוואָרצלט די האָפענונג. אין דער פ... ...טערניש וואָס האָט אונדז געטראָטשעט, האָבן ...מיר נישט אויפגעהערט צו זען דעם שה... ...דעם מאָרגנשטערן וואָס וועט איינגיכן אייביק. ...צי מיר זענען געווען צוגעקאָנ... ...מיט קיימן צו די נצחון וועגענער פון די ...בבלים, צי ס'האָבן אונדז געשמיסן סיסטעמ... ...קאָהאָרטעס, צי מיר זענען פאַרשלינגען גע... ...וואָרן אין די פלאַמען פון אוסאָדאָפּע, צי וועו ...מיר זענען געשטאַנען אויף דער שוועל פון די ...אויסראָטונגס אויוונס און נאָז קאַמערן, האָבן ...מיר נישט אויפגעהערט אויסצורופן דעם „אונ... ...מאמין" דעם אומדערשיטערלעכן גלויבן אין ...זיג פון שלום, פון צדק און יושר צ... ...מענטשן.

א צווייפאַכע איז אונדזער טרייסט. ס'איז ...נישט נאָר די טרייסט, וואָס מיר זענען אַרייס... ...פון דער ענטסיקער שקלאַפעריי צו דער הייל... ...טיקער פרייהייט, ס'איז נישט נאָר די טרייסט ...וואָס מיר האָבן געראַטעוועט אונדזערע לעבנס ...און ס'איז געזיכערט די צוקונפט פון אונ... ...דזערע קינדער, נאָר ס'איז אויך די טרייסט ...פון ליכטיקן גורל צו וועלכן ס'שפּאַנט די ...גאַנצע מענטשהייט, די טרייסט פון גליקלע ...לעבן וואָס בויט זיך אויס אונדז.

בריוו אויסטויש

מיר פאַרעפנטלעכן א בריוו אויסטויש צווישן א גרופּע ישראל בירגער, געוועזענע איינוווינער פון דער שטאָט סאַלאָנטא און דעם רב הראשי ד'ר דוד משה ראָזען שליט"א:

צו דער פעדעראַציע פון די יידישע קהילות אין דער ס.ר. רומעניע.

מיר, געבוירענע און געוועזענע איינוווינער פון דער שטאָט סאַלאָנטא (ביהאָר, רומעניע), ווילן אייך מעלדן אז ס'טוט אונז לייד וואָס אונזער שיל וועלכע וועט אין דריי יאָר אַרום אָפּמערקן איר 100 יעריקע עקזיסטענץ, געפונט זיך איצט אין א צושטאַנד וואָס נויטיקט זיך אין רעגאָווירן. כדי זי זאָל פאַרבלייבן אַלס אנדענק, אז אין דער שטאָט איז אמאָל געווען א בליענדיקע יידישע קהילה פון כמעט טויזנט נפשות, פון וועלכע די גרעסטע טייל זענען אומגעקומען אין דער שואה.

לויט מיר וויסן, האָט די פעדעראַציע בדעה איבערצוגעבן אָדער פאַרקויפן די שיל. מיר די לעצטן געבליבענע וואָס געפונען זיך אין ישראל פּראָטעסטירן קעגן דעם, ווייל די שיל איז אויך א קונסט מאָנומענט סיי לויט דער מאָנסטרוק־ציע, סיי לויט דער אינערלעכער מאָלעריי, ווי אויך אן אנדענק פון די דעפּאָרטירטע, פון אונ־זערע קרושים.

אין א צייט ווען די טענדענץ פונעם אַלוועל־טלעכן יידנטום איז אויפצוהאַלטן די רעשטלעך פונעם אמאָליקן יידישקייט, וואָלט אזא מין טאָט געווען אן אומפאַרגעבלעכער.

מיר גלויבן אז ס'איז נישט גערעכט אז דער לעצטער סימן פון א קהילה וואָס האָט געבליט כמעט הונדערט יאָר, זאָל אָפּגעווישט ווערן.

מיר האָפן אז אונזער בריוו וועט געפינען פאַר־שטענדעניש און ס'וועלן נאָכפאָלגן פּאָזיטיווע מעשים אין דער הינזיכט.

סע פאָלגן נאָך א רייע חתימות.

הער מעססער בעלא
פּרדס חנה 6/4 ישראל

אייער בריוו פונעם 29סטן מאי 1983 האָבן מיר באַקומען. די אנדערע וואָס האָבן אונטערגע־שריבן דעם בריוו זענען אונז אומבאַקאַנט און זיי גיבן נישט אָן זייערע אדרעסן.

און סאַלאָנטא פונקטיאָנירט שוין נישט די שיל זינט 15 יאָר. די 5–6 משפחות וואָס געפי־נען זיך נאָך דאָרט, גייען נישט און נייטיקן זיך נישט אין קיין שיל.

די שיל איז אין א פאַרלאָזטן צושטאַנד און דער פאָלקס־ראַט פאָדערט מיר זאָלן זי רענאָווירן. דאָס וואָלט באַדאַרפט קאָסטן 400 טויזנט ליי.

זענט איר נרייט יידן פון סאַלאָנטע וואָס איר לעבט איצט אין ישראל, איר וועלכע „פּראָטעס־טירט"־זענט איר גרייט אויסצוהאַלטן די הוצאות אפילו טייל־וויז?

אָדער ווילט איר אז די 5 פּראָצענט פון דער הינער יידישער באַפעלקערונג זאָל נעמען פונעם געלט פון די אָרימע, אָדער פון דעם געלט וואָס מיר דאַרפן פאַר די שילן וואָס פונקציאָנירן, און זיי אינוועסטירן אין א פאַרלאָזטער שיל וואָס האָט נישט קיין שום אויסזיכט זיך צו עפענען אפילו איין מאָל אין יאָר?

דאָס איז ב"ה אונזער היסטאָרישער שיקזאַל. עולה צי זיין קיין ישראל און דאָרט בויען שילן. ס'איז אָבער אבסורד זאָלסט וועלן זיצן אין פּרדס חנה און מע זאָל דיר אויסהאַלטן א ליידיקע שיל אין סאַלאָנטא.

ס'איז קלאָר אז די שיל דאַרף מען דעמאָלירן, אנדערש וועט זי אויסגעשטעלט זיין צום פּראָ־פאַנירן.

הכלל, פּראָטעסטירט ווייניקער און גיט אונז נישט קיין לעקציעס ווי אזוי צו פירן דאָס אָרטי־קע יידנטום און אירע הייליקע אנשטאַלטן.

הרב הראשי ד'ר דוד משה ראָזען

יידיש אין בריטישן פּאַרלאַמענט

ענדע יוני 1983 איז פאָרגעקומען א זייער עמאָ־ציאָנירנדע געשעעניש אויף דער מערכה פון יידיש אין ענגלאַנד. די גרופּע יידיש רעדנדיקע אין לאָנדאָן האָבן באַשלאָסן איינ־אָרדנען א פאַרטראָג וועגן יידיש פּראָבלעמאַטיק אין אונזער תקופה, מיט דער באַטייליקונג פון יצחק קאָרן, פאָרזיצער פון וועלט־ראַט פאַר יידיש און יידישער קולטור, וועלכער האָט דאָן געוויילט אין לאָנדאָן. די קאָנפערענץ האָט מען איינגעאָרדנט אין איינגאַנג פון די זאָלן פון בריטישן פּאַרלאַמענט, אין „יוביליי" אינטערוויו זאָל. ס'איז געקומען א גרויסער עולם און צווישן זיי פיל יונגענעליכע, וועלכע האָבן געזוכט אין יידיש לשון און קול־טור זייערע וואָרצלען. ס'האָט געהערשט א דער־הויבענע שטימונג.

צווישן אנדערס האָט יצחק קאָרן באַצייכנט אז מיר מוזן שטאַרקן יידיש לימוד, יידיש קולטור ווייל ס'איז איינע פון די גרויסע יידישע ווערטן. אין ישראל איז פאַראַן א גרויסע פאַרבעסערונג צו יידיש און ס' קומט אַלץ מער פאָר א דערנענ־טערונג צווישן יידיש און העברעיִשע מחנות.

אויך דאָס ענגלישע יידנטום טאָר נישט בלייבן אונטערשטעלינג. אַרום דעם פּאַרטראָג האָט זיך אנטוויקלט א הייסע דיסקוסיע איבער די וועגן ווי צו שטאַרקן יידיש אין ענגלאַנד.

דער פאָרזיצער פון דער פאַראַמלונג, מאָרים מילער, מיטגליד פון פּאַרלאַמענט האָט באַ־צייכנט אז ער איז פון סקאָטלאַנד, ווייניק גע־רעדט יידיש, אָבער ער שעצט אָפּ די איניציאַ־טיוו צו שטאַרקן יידיש אַלס איינע פון די מיטלען צו פאַרבינדן אַלע טיילן פון פאָלק און אויך פון ישראל.

ד'ר ש. לעווענבערג איז באַשטימט געוואָרן אַלס פאָרזיצער פון יידיש קאָמיטעט אין ענגלאַנד.

דער פאַקט וואָס א יידישע באַראַטונג גערעדט נאָך אין יידיש קומט פאַר צום ערשטן מאָל אין בריטישן פּאַרלאַמענט, האָט אַרויסגערופן פיל אינטערעס אין פיעל קרייזן.

דבר בעתו — אגוט וואָרט

(המשך פון זייט 11)

נייע ערטער. איינס הייסט „מבשרת ירושלים" און דער אנדערער — "מבשרת ציון".

עקב:

"עס ווירד זיין (והיה) וויל איהר ווירד צוהערען צו מיינע געזעצע און זיי האַלטען" ווירד הקבה' מקיים זיין זיין צוזאג אייך צו בעגשען א.ז.וו.

דאס ערשטע וואָרט, והיה, געוועהנליך דרוקט אויס א גוטע בשורה, פרייד, לשון שמחה. וויל אזוי ווי א טאַטע פרייט זיך אז זיין קינד איז גוט און קלוג און פרום, און אזוי ווי א לעהרער, א רבי, האט הנאה און נחת אז זיינע תלמידים לערנען גוט און פיהרען זיך גוט אויף, אזוי איז א שמחה נישט נור אויף דער ערד נור אויך אין היממעל אז ישראל געהט בדרך הישר. „ישמחו השמים ותגל הארץ".

און ווייטער אין דער היינטיגער פרשה שטעהט דער צווייטער טייל פון „שמע ישראל" אדער „קרי־את שמע", ואם הייבט אויך אן „והיה אם שמוע תשמעו". עס ווירד זיין אנרויטיג שמחה אין היממ־מעל אז איהר ווירד זיך צוהערען. וויל „אבינו שבשמים" וויל נישט אז מיר זאָלען זינדיגען און ער זאָלל אונס דארפען שטראָפען. און אז א מענש לייד, דאנן לייד כביכול דיע „שכינה". און אז מיר טוהן גוטס „פרייט זיך" כביכול דער היממלישער פאטער. כדאי צו געבען דעם „אב הרחמים" אביסיל נחת פון זיינע קינדער. עס ווירד ערצעהלט אז א געוויסע רביצין האט מיטגע־נומען איהר קליין קינד צום דאווענען אים יום כיפור. אין מיטטען דער שמונה עשרה פון געילה האט זיך דער קליינטשיגער געגומען שפּיעלען און האט שטארק געשטערט זיין מוטער אין אי־הדע כוונות, נאָך דער שמונה עשרה זאגט דיע רביצין: רבש"ע, איך וינש דיר אז הלואי דו זאָל־סט כביכול האבען אזוי פיעל נחת פון דיינע „קינדער", ויע איך האב ב"ה פון מיין בן יחיד'ל און דאס איז געווען איהר בעסטע תפלה.

זומער

ווידער איז זומער געקומען,
מיט קאַיאָרן לויטער קרישטאַל,
מיט ווערבעס ביים טייכל וואָס דרימלען,
און דאַווענען ביחידות צי מאָל.
די פייגל סימפאָניעס שפּילן,
דער נאַטור זיי ווידמען זייער שירה,
זייער געזאַנג — א הימון און א לויב
דעם לעבן, דעם שלום, דער יצירה.

און ווער ס'וויל זען שוין גאָטס וווּנדער,
און דאָס וויינט טוט אים א רייץ,
ארויס דער שטאָט קום שוין אצינדערט,
צווישן לאַנעס מיט צייטיקן ווייץ.
ווו ס'וויגן זיך גאָלדענע זאַנגען
איבערן רחבת'דיקן פעלד,
ווי פון מי ס'קלינגען געזאַנגען,
איבער דער פרעכטיקער וועלט.
און ווער ס'וויל יונג ווידער ווערן,
אין א רייזע זאָל קומען מיט מיר,
קומט מיט מיין אמאָליקן שטעטל,
מירן קלאָפּן דער קינדהייט אין טיר.

איבער לאַנקעס באַצירטע מיט צוויט,
אויף סטעזשקעס וועל איך אייך פירן,
דאָרט האָט מיין קינדהייט געבליט,
א טהער וועל איך דאָרטן פאַרלירן.

ס'בית המדרש כ'וואָלט אייך געוויזן,
ס'איז פאַרבליבן אָבער בלויז אין זכרון,
ס'שטעטל כ'וואָלט אייך געוויזן,
זיין שפּור נישט פאַרבליבן צווישן שפּורן...

קער איך מיך אום צו מיין עלטער,
און שטרענג מיר אָן מיין זכרון,
זכרונות פאַרבליבן, זכרונות,
נאָר אויף זיי כ'קאָן נאָך רייטן און פאָרן...

ווידער איז זומער געקומען,
מיט קאַיאָרן לויטער קרישטאַל,
מיט ווערבעס ביים טייכל וואָס דרימלען,
און דאַווענען ביחידות צי מאָל.

לעאָ שאדאך

צייטשריפט

פונעם רומענישן רעליגיעזן יידנטום

דערשיינט צוויי מאָל אין חודש ● 15.7.1983 ● בוקארעשט

זינד... שטראָף... נחמות

פון רב הראשי ד"ר דוד משה רוזן

„חטאו בכפלים... לקו בכפלים... מחוחים בחטאים...", „זייערע זינד זענען געווען צוויי פאַכיק, די שטראָף א צווייפאַכיקער, דערפאַר וועט די נחמה אויך זיין א אינצווייענדיקע."

טרערן, טייכן טרערן. פלוטן שוין זינט טויזנטער יאָרן. פון אָט די דאָזיקע טרערן האָט ירמיהו הנביא, ווי אויך די נביאים נאָך אים, וועלכע האָבן מיט זייערע אויגן געזען חורבן און אונטערגאַנג ביים יידישן פאָלק, געשפּיגען קיינות און קלאָג־לידער אָן א צאָל.

אין די דאָזיקע טעג, הערן זיך אין אונדזערע שילן לידער פון געוויין, וועלכע זענען אויסגעזונגען געוואָרן פון פאָלקס־זינגערס, וואָס האָבן באַוויינט די טראַגעדיעס וואָס ציען זיך אין משך פון אַזוי פיל דורות, אָנגעהויבן פון נבוכדראַצאַר ביז צו היטלערן.

נישט נאָר דריי וואָכן: פון שבעה עשר בתמוז ביז תשעה באב, זענען טעג פון אבילות און מען רופט זיי: „בין המצרים" (צווישן די קלעמענסן), נאָר די גאַנצע עפּאָכע, אָנגעהויבן מיטן חורבן בית ראשון און עדיקודיק מיט אַוישוויץ, איז איין לאַנגער „בין המצרים".

אין ירמיהו הנביאס „איכה", לעבן מיר ווידער איבער די אַלע ליידן וועלכע זענען געבליבן דיזעלבע, הגם זייערע פאָרמען זענען געווען פאַרשידענע און זייערע קלייד־ער האָבן זיך געביטן.

„על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו" „ביי די טייכן פון בבל זענען מיר געזעסן דאָרט האָבן מיר אויך געוויינט" (תהלים קל"ז). ביי וויפל טייכן זענען מיר נישט געזעסן און באַוויינט, דערמאָנענדיק זיך אַלע אונדזערע חרוב געמאַכטע שילן, די פאַרשווענטע ספרי תורות, די אויסגעהרגעטע שוועסטער און ברידער, די פאַרוויסטע היימען? „על ערבים בתוכה תלינו כנורותינו" „אויף די ווערבעס דאָרט האָבן מיר אויפגעהאָנגען אונדזערע פידלען, וועלכע האָבן אויסגעשפּילט טרויער־געזאַנגען, בשעת דער וויי פון אונדזערע הערצער איז צו שטאַרק געזוען, כדי אים צו קענען אַרויסזאָגן מיט די ליפּן?

„חטאו בכפלים".. דער מדרש איז דאָ נישט אויסן צו מאַכן א פשוט וואָרטשפּיל, בשעת דער מדרש דריקט אויס אין דער דאָזיקער פאָרם. די מאַרטירער־ליידן פונעם יידישן פאָלק, האָט ער נישט בדעה אויף א פשטלדיקן שטייגער אויסצוטייטשן א פסוק פון „איכה", ניין! דאָ, דרינגט ער טאַקע אריין אין תוך תוכן פון דער תורה.

אינדעראמתן איז די אויפאַסונג פון אונדזער תורה א סאַפּעלע. זי לערנט, נישט נאָר וויאַזוי דער מענטש זאָל זיך אויפירן לגבי השי"ת, נאָר אויך לגבי זיין חבר, דעם מיטמענטשן. און זענען אונדזערע חכמים ווילן באַקרעפטיקן דעם דאָזיקן גערעדנק, שטיצן זיי זיך אויפן פסוק פונעם נביא מיכה: „הגיד לך אדם מה טוב ומה ד' דורש ממך, כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם ד' אלוקיך" — „האָט דיר, מענטש, שוין עמעצער געזאָגט וואָס גוט באַטייט? און וואָס גאָט פערלאַנגט פון דיר ווייסט? — נישט עפּעס אנדערש ווי אויסצוציען משפט, ליב האָבן צו גומל חסד זיין מיט מענטשן, און דיינען דעם רבונו של עולם מיט „צניעות". א תואר, נעמט זיך אויס דער נביא מיכה? אויב דו ווילסט דיינען דעם רבונו של עולם, מוזטו קודם גומל חסד זיין מיט דיין חבר.

און זענען אונדזערע חכמים ווילן מיט נאָך ווייניקערע ווערטער אַוויזיון אויפן מחוץ פון דער תורה, באַנוצן זיי זיך מיט א פסוק פון חבקוק: „וצדיק באמונתו יחיה". דער צדיק לעבט מיט זיין אמונה". „צדק" און „אמונה" אָט די צוויי זענען די עיקר יסודות פון אונדזער דת.

יענער פרעמדער וועלכער האָט הללן געשטעלט א תואר, אז נאָר דעמלט וועט ער זיך מגייר זיין זענען ער, הלל, וועט אים אויסלערנען „תורה כולה על רגל אחת" „די גאַנצע תורה אויף איין פוס", מיט דעם האָט ער געוואָלט וויזן אז ער וויל זיך נים שטיצן אויף ביידע פיס פון דער תורה, אז ער וויל אָנעמען א נייע פאָרם פון דינען דער גאָטהייט, אָבער ער וויל זיך נישט אז. טעדאַוואַרפן קיין איינציקן פון זייער עמיטן געזעצן, ער וויל ווייטער אָוטרקענען אין די סאָציאַלע באַציִונגען בלויז איין איינציק געזעץ, דאָס געזעץ פונעם שטאַרקערן. אויף דעם האָט אים הלל געענטפערט: „מה דעלך סני לחברך לא תעביד" „וואָס דיר נעפעלט נישט, זאָלסטו נישט טון פאַר דיין חבר". — אויב דו ווילסט באמת פאַרשטיין די דאָזיקע אמונה, דאַרפסטו זיך שטיצן אויף אירע ביידע פיס. די צוויי גרונדזיילן פון דער תורה: דער ארץ פאַרן מענטשן־רעכט און פאַר גאָט: זען נען ביידע גלייך וויכטיק.

בלעם, וועמען דער קעניג בלק האָט געדונען „פאַר א נביא, אז ער זאָל וועדן דער אידעאָלאָג פון מאַסן אויסראָטונג, האָלט באַשטענדיק גאָטס נאָמען אין זיין מויל. זיין גוף ליידט אָבער פון צוויי פעלערן, וועלכע וויזן ווי מאַראַלישע פאַרקריפּלט אין: „שחום העין" און „חגר באחת מרגליו". „א בלינדער אויף אן אויג" און א „קרומער אויף א פוס". ער קוקט אויפן לעבן נאָר מיט אין אויג, און דאָס נאָר צו גאָט. צום הימל. דאָס אנדערע, מיט וועלכן ער וואָלט גערעדט זענען וואָס ס'טוט זיך אַרום אים, דאָ אויף דער ערד, מיט וועלכן ער וואָלט פאַרשטאַנען זיין חבר, אָט דאָס דאָזיקע אויג אין איין געהילט אין פינסטערניש: אויף זיין וועג הינקט בלעם אונטער, ווייל ער שטיצט זיך נישט אויפן שטאַרקן יסוד פון גערעכטיקייט צווישן מענטשן און פעלקער, דערינען איז זיין גלויבן צעברעקלט פאַרקריפּלט.

„חטאו בכפלים". א „צווייפאַכיקן חטא" זענען זיי בעגאַנגען". די יידן וועלכע האָבן איבערגעלעבט דעם חורבן בית המקדש האָבן געטיינט, אז דיינערלי גאָט, מען זיי אויפן אונטערדריקן דעם מענטשן: זיי האָבן אויפגעהערט מקיים צו זיין דאָס סאָציאַל־אַגראַר געזעץ פון „שמטה און יובל". וועלכעס האָט געזוכט נישט צו דערלאָזן די פאַרשווענדונג פון איינע און די אָרעמקייט פון די אונדערע; זיי האָבן צוגעראַבעוועט ביים הערפּאַשיקן זיין שכר; זיי האָבן זיך מער נישט געוואָלט אָנעמען די קריוודע פון די אומבאַשיצטע אלמנות און יתומים. מיט איין וואָרט: זיי האָבן נישט געוואָלט קוקן אויף דער נסיק פון דער אמונה. אויב אסייל פון זיי זענען געווען אזוי נאַיוו צו גלויבן אז זיי דיריקן נאָר איין מאָל, נאָר קענען איינעם פון די צוויי יסודות פון דער תורה, בלויז קענען מעוטשן, האָבן זיי זיך טועה געווען; וואָרום אזוי ווי א רויטער פאָדעם ציט זיך דורך די נביאים די געטלעכע וואָרענונג. אז זיי האָבן געזוכט דיקט צוויי מאָל: אי קענען אי קענען מענטשן.

שבת חזון טרעט אַרויס דער גרויסער נביא ישעיה מיט זיין באַפליגלט וואָרט, א קענען די דאָזיקע פאַרשווענטערן פון דער געדעכטקייט: „מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי". „ווער בעט אייך איר זאָלט קומען צו מיר אין מיין הויף אריין? — פרעגט השי"ת דורכן קול פונעם נביא, בא די וואָס בעגאַנען א „ס' קרבנות צום מזבח, הייבן מיט צביעות זייערע הענט צום הימל און אינדערזעלבער צייט: ווי „ידיכם דמים מלאו" זענען „אייערע הענט פול מיט בלוט"!

„לקו בכפלים" „זייער שטראָף איז געווען א סאַפּעלע". אזא מין לאַנג, ווי די וואָס איז דערמאָנט געוואָרן, האָט געקענט פירן צו אזעלכע רשלוטסאָן; נישט נאָר דער מענטשלעכער גוף איז געפייניקט געוואָרן, נאָר אויך דער געטלעכער פונק וואָס איז אין אים, איז געשענדעט געוואָרן. נישט נאָר די הענט פונעם פראַכטפולן בית המקדש זענען איינגעפאַלן הינטער די קלעפּ פון די באַלאַגערונגען, נאָר ס'איז אויך איינגעפאַלן דער „מקדש מעט", דאָס אינטימע הייליקטום, צו וועלכן ס'שטרעבט און ס'גאַרט יעדע מענטשלעכע נשמה; נישט נאָר די אָרעמע באַשעפענישן פון בלוט, און פלייש האָבן געקרעכצט פילודיק ווי ס'איינדרט די בוטיקע מכה פון זייערע פאַרקרופּלטע גופים, נאָר דער באַשעפער אליין האָט אויך געוויינט אויף די חורבות פון

(סוף אויף זייט 5)

דבר בעתו — אגוט וואָרט

הרב זאב גוטליב – זצ"ל

דברים (שבת חזון).

אזוי ווי דיע ערשטע צוויי הפטרות זענען דער אנהייב פון ספר ירמיה איז דער דריטער שבת פון דיע ג' דפורענותא, דער שבת פאַר תשעה באב, דער אנהייב פון ישעיה הנביא ואס האט געלעבט א הונדערט יאהר פריהער אין דער גלאַנץ צייט פון מלכות יהודה.

ער אליין איז געווען פון דער משפחה פון מלך יהודה אן אריסטוקראַט פון געבורט, און אויב מען מעג זאגען, זיין סטיל איז דער שענסטער פון אללע נביאים.

דעם חילוק צווישען איהם און ירמי' זעהען מיר באלד פון אנהייב. ירמי' הייבט אן „דברי ירמיהו" דיע שטראָף דייד פון ירמי'. אבער ישעיה'ס ערשטע ווערטער זענען „חזון ישעיהו", דיע וויזיע דאס פאַראויס זעהען פון דעם נביא. וויל ער האט נישט נור גערעדט צו זיין דור און, ואס ווירד זיין אין קורצער צייט, נור מייסטענס נור בעיקר האט ער זיינע נביאישע אויגען אויפגעטע ווערטער זענען „חזון ישעיהו", דיע וויזיע דאס פאַראויס זעהען פון דעם נביא. וויל ער האט נישט נור גערעדט צו זיין דור און, ואס ווירד זיין אין קורצער צייט, נור מייסטענס נור בעיקר האט ער זיינע נביאישע אויגען אויפגעהויבען צו דער שפּעטער צוקונפט, דעם עתיד פון „קץ הימים" משיח'ס צייטען. אזוי ווי דער צוויטער קאפּיטעל הייבט אן: „והי' באחרית הימים", עס ווירד זיין אינם ענדע פון דיע טעג, דיע וויטע צוקונפט. פונקט ווי משה רבינו זענען ער האט געזינגען דיע שירה ביים ים סוף, אדער דיע שירה פון האזינו פאַר זיין שטאַרבען האט ער גערעדט פון דער גרויסער גאולה פון דער מענשהייט אין דיע ווי טעג פון משיח. און פונקט ווי משה רבינו אדרעססירט ישעי' זיך נישט נור צו דיע קליינע מענשאלעך ואס שטעהען פאַר איהם, נור צו „היממעל און ערד", דיע גאַנצע נאטור פון דער וועלט.

אבער דאך א חילוק. משה רבינו ואס האט געזונגען „האזינו" קורץ פאַר זיין שטאַרבען זאגט „האזינו השמים", האַרכט צו היממלען. „ותשמע הארץ", און לאז דיע ערד (אויך) זיך צוהערען. וויל ער אין בכלל געווען געהנגטער צום היממעל איבערהויפּט קורץ פאַר זיין פערלאזען דיע ערד. אבער ישעיה, ואס אין אנהייב פון זיין מיסיע איז דאך געווען נעהנגטער צו דער ערד, הייבט אן: „שמעו שמים והאזיני ארץ". הערט אייך צו היממלען און הארך דו ערד. — נור סיי משה און סיי ישעיה בענגונען זיך נישט מיט 'עדים', מיט ציינען ואס היינט זענען זיי דא און מארגען נישט מעהר, נור זיי רופען היממעל און ערד ואס ־ווי־רש"י זאגט־זענען אייביגע עדים, וויל דיע נבואות זענען נישט נור זענען א קורצער צייט נור אויף אייביג, צו וויזען אז דאס יודישע פאלק איז נישט ויע אנדערע גרויסע אומות ואס היינט בלי־הען זיי און מארגען פערשווינדען זיי פון דער ערד, נור אז „עם עולם", א פאלק פון אייביגקייט עד סוף כל הדורות.

ואתחנן (שבת נחמו).

פונקט ויע דיע לעצטע הפטרה איז פון דעם נביא ישעיה, אזוי האבען מיר יעצט זיעבען הפטרות פון טרייסט און האפענונג פונם ספר ישעי'. דיע ערשטע הייבט אן „נחמו נחמו עמי", טרייסט מיין פאלק, זאגט הקב"ה". דאס איז גע־זאגט צו דיע אומות העולם, זיי זאללען מיט פריינ־טשאפט און ליעבע טרייסטען העלפען דעם יו־דישען פאלק. וויל אויב דיע גאנצע מענשהייט זאלל אויסגעלייזט ווערען און אללע פעלקער זאל־לען האבען א גאולה „שלימה", איין אמתע איי־ביגע אויסלייזונג פון אללע צרות, מוזען זיי דאצו העלפען אז ישראל זאלל אויסגעלייזט ווערען פון דיע אללע צרות ואס טאקי זיי אליין האבען גורם געווען.

שוין גענוג גלות, זאגט הקב"ה. מאכט א נו־טען וועג (פנו דרך) ארויס פונעם גלות גלייך קיין ירושלים פאר אלע מיינע יודען. בעזייטיגט אללע פערקרימטע שווערניקייטן פונם וועג. זאלל דער טרענער פון גוטע בשורה קיין ציון און ירושלים (מבשרת ציון און מבשרת ירושלים) זיך אויפ־הויבען אויף א הויכען בארג און אפּפען איס רופען: דא נעהט דער רבש"ע, ואס פיהרט זיינע קינדער צוריק אהיים. דאס איז דיע הפטרה פון שבת נחמו.

צו בעמערקען, אז אין דיע בערג פאר ירוש־לים אפאר מייל, זענען היינט אויף געבויט צוויי

(המשך אויף זייט 10)

ידיעות פון דער יידישער וועלט

א רב אין מינסק

די קהילה פון מינסק וועט האָבן א רב, וועל־כער האָט געקראָגן סמיכות פון דעם רבנים סע־מינאר אין בוראַפעסט. דער 30 יאָריקער מנחם נידעל האָט איצט פאַרגעדיקט זיבן יאָר שטודירן אין דעם לערן — אינסטיטוט אין מזרח אייראָפּע.

ער איז דער צווייטער צו גראַדואירן זינט יאָר 1974, ווען סאָוויעט־רוסלאַנד און אונ־גאַרן האָבן דערגרייכט א פאַרשטענדיקונג, אז יונגע סאָוועטישע יידן זאָלן קענען שטודירן אין רבנים־סעמינאַר און שפּעטער אמטירן אין סאָוועטישע קהילות. דער ערשטער איז געווען אדאָלף שאיר־ווישש, וועלכער האָט גראַדואירט אין יאָר 1981.

אין דער גראַדואירונגס צערעמאָניע האָט אנ־טייל גענומען הרב אַרטוראָ שנייער, וועלכער איז איינגעלאַדן געוואָרן דורך דעם רעליגיע מיניס־טער פון אונגאַרן צוליב דעם דאָ, וואָס ער האָט געשפּילט אין דערגרייכן די פאַרשטענדיקונג.

דער יונגער רב איז זייער בעלערנט און רעדט א סך שפּראַכן, איינגעשלאָסן העברעאיש רוסיש און לעטיש. אין די קומענדיקע פאָר יאָר וועלן גראַדואירן נאָך צוויי סטודענטן. אַרום און אַרום געפינען זיך אין סעמינאַר 16 תלמידים, צווישן וועלכע 2 פון סאָוויעט־רוסלאַנד.

אין וועלט־פאַרבאַנד

דער פאַרבאַנד פון ישראל־קינסטלער איז איינ־טימיק אָנגענומען געוואָרן אלס מיטגליד אין דער אינטערנאַציאָנאַלער פעדעראַציע, וואָס האָט איר זיץ־אָרט אין פּאַריז. ישראל'ס קינסטלער־פאַר־באַנד איז געווען פאַרטרעטן אויף דעם לעצטן קאָנגרעס פון דער אינטערנאַציאָנאַלער פעדעראַ־ציע דורך גילה אלמגור. איר רעדע איז דאַן אויפ־גענומען געוואָרן מיט שטאַרקע אפּלאָדיסמענטן.

ישראל איז ביז איצט געווען רעפּרעזענטירט אין דעם אינטערנאַציאָנאַלן פאַרבאַנד דורך דעם ישראלדיקן פאַרבאַנד פון שיישפּילער און רעד־שיסערן ביי דער הסתדרות.

אלבערט איינשטיינס שריפטן

די אלבערט איינשטיינס אַרכיוון, וואָס נעמען אריין 43000 דאָקומענטן און מער פון 30 ניט פאַרענפנטלעכטע וויסנשאַפטלעכע מאַנוסקריפּטן, זענען איצט איבערגעפירט געוואָרן צו דער עגנ־גיליטיקער היים אין דער העברעיִשער אוניווערס־טעט אין ירושלים. פאַרשער אויף דער אוניווערס־טיטעט וועלן גלייך אָנהייבן שטודירן די מאַנוס־קריפּטן, האָט דערקלערט פּראָפ. ראובן ירון, וואָס האָט די הויפּט הויפּטזיכט איבער די אַרכיוון.

א נייַ בוך

יהושע פישמאַן, פּראָפעסאָר פונעם וועלט־באַ־קאַנטן ישיבה אוניווערסיטעט אין ניו־יאָרק האָט אַרויסגעגעבן א בוך א"נ „קיינער שטאַרבט נישט אומבאַקאַנט", אין וועלכן דער מחבר באַהאַנדלט די טעמע וועגן דער מיטלאַלטערלעכער יידישער קולטור. דאָס בוך איז דערשינען אין יידיש און ענגליש. ד'ר פישמאַן איז מחבר פון 50 בי־כער, איבערגעזעצט אין פראַנצויזיש, שפּאַניש, דייטש, יאַפּאַניש, איטאַליענש, סערבאָ־קראָאַט־טיש, העברעיִש און האָלענדיש.

פתח־עת

של היהדות הדתית מהריפובליקה הסוציאליסטית רומניה

ב"ה ה' אב תשמ"ג, בוקרשט ● מספר 534 ● דר"שמעון

חטאים... לקויים... נחמות

מאת הראשי ד"ר דוד משה רוזן

„לקו בכפלים... לקו בכפלים... מתנחמים בכפלים...

ישעיה נבואת מחזה את אפיקה במסלול הנביאים. קינות שורו מסנה צאצאיו המרובים ומשיחו הנביא, כמוהו גם הם היו סהרי ונושאות אשר התחללו לבין שורו- ב של נושאו דבר המזרה.

מלוא המילתנו משמיעים בימים האלה שירי המספר של מקונני חורבנות, חורבנות ר נשנו דורות עלי דורות, החל מבוכר- ר ולה עם היסלק, בין חורבן בית ראשון ר אוישוין, כל התקופה הארוכה הזאת בלת גורל של עינוים ויסורים. ולא רק ת השבועות בין י"ז לתמוז לבין מ"באב, ת על החטאים הזאת, עלינו לבנות בשם ר המערים.

ריוי הקינות אנו מעלים מחדש לפנינו ל המציקות והעצר אשר לעולם לא שינו ר לנגם, את על פי שברבלת חיסים לבשו מ עורות והשתנו האצעלות שהתעטפו ר „המחזה ללא שינוי רק השתנים ר".

על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו". ר הנהרות ששיבנו עליהם, מאז ועד ר ומשרנו הבפר לבתי כנסת אשר ליחסו ר לספרי תורה שנמסאו, לאחים ואחיות ר כל בתם הסיס, למעונות אשר הישמו ר הוא הערבות שתלינו את בינורות האבל ר, כאשר לבמי הלבבות העיסו בסדה כזו, ר בתותינו נאלמו, בלי שתוכלנה להביע את ר.

„חטאו בכפלים". חכמת המדרש חזרנה ר בגמרת דרש בעלמא, בהצביע, בצורה כואת, ר הסיבות שהתוו את דרך ההליכה לגרדום, ר בעינו, על שבול היסורים שאין לו דמיון ר הלות האנושיות. כאן אין לנו שום ושום ר מלאכיתי של פסוק הנ"בי, אלא מוי- ר על התעמות בעצם מהות החורה.

נכון הדבר שבעיקר לחיים, להשתבת תורתנו ר בפולה; תורתנו אינה מסתפקת לקבוע רק ר הלכות המאמין כלפי אלוקים, אלא התעסקו ר התחידית היא להתקין גם את היחסים בין ר לרעהו. ובאשר הכמי התלמוד משתדלים ר בצורת סינסוה, את הקוים היסודיים של ר הרוחות, הם משתמשים בפסוק הנביא מיכה: ר לך אדם מה טוב ומה ד' דורש מסך ר אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת ר אלוקיך". הכמינו מדגישים, כי הדרך ר הפלוכה בצוותא עם אלוקים, דורשת בתנאי ר הכתוב, את נטיעת מידת המשפט והחסד לבין ר האנוש עלי אדמות. ברצותם לקצר בחג- ר רתם חז"ל משתמשים בפסוק של הבקיק: ר „צדיק באמונתו יחיה". הצדק והאמונה, הם ר תנו האישות" אשר עליהן נשענת תורתנו ר בולה.

הנכרו הדורש מהילל שילמדו את התורה ר בולה, על רגל אחת, מיכן ומיכאן לקיים רק ר אחד מקווי היסוד של תורתנו, להישען רק על ר אחת מאישותיה. הוא רוצה לנקוט באמצעי ר חדש של הערצה כלפי אלוקים, אולם הוא ר בסרב להוסנע אפילו לאחד מחוקיה הבוסרים. ר הוא איתן בדעתו להביר בחברה רק חוק אחד ר — חוק בעל הזרוע. הילל משיב לו: „מה ר דעלך סני לחברך לא תעביד". אם באמת ר אתה מתעתד למצות את מידותיה של אמונה ר זו עד תומה, אז עליך לעמוד על שתי רגליה, ר עליך להישען על שתי אישיותיה, להוקיר גם ר העדיין גם את זכויות האדם וגם את שלום ר המעולם.

בלעם, נביאו של מלך בלק, הנשכר להות ר לוזה דעות הרצאה, נושא תמיד על דל שפתיו ר את שמו של אלוקים, אולם הוא לקוי בשני ר מומים נופנים אשר משקפים את לקויי המו- ר מרים; הוא „שתום חעין" „וחגר באחר מרגליו". ר בלעם מסתפק בחיים בעין אחת רק עם עינו ר המופנית שמימה — לגבהותו של עולם, אולם ר עינו השניה עטופה ערפלים ואינה מקיפה את ר הסתרתם מסביב, אינה יורדת לסוף דעת ר עמיתו בחברה. בלעם צולע — הליכתו רוי- ר פפת פי אינו נשען על יסודו המוצק של עק- ר רון הצדק. אמונתו נמוגת צורה ומקופחת.

„חטאו בכפלים", בני דור חורבן המקדש ר השתבשו בשבשתא שאין לה פארה: הם האמינו ר ראשית בידיהם, בעת ובעונה אחת לכרוע ר ברך לפני אלוקים ולדכא את האדם; הם ר חדלו לקיים את תחיות השמימה והיכל אשר ר שאפה להגיע ממותרותיו של אחר והידרדרותו ר של השני לגיוון ודלות; הם הלינו את שכרו ר של השכיר ולא צדדו בזכותם של היתום ר והאלמנה ולא הנגיב בעדם. בכללו של דבר הם ר הוציאו את תורת המוסר של אמונתנו והסת- ר פקו רק בצורניות חיצונית של הפולחן. ואם ר אחדים מהם היו עד כדי כך נמוכי הבנה ר מעמיקה בסתות הענינים, שהתחילו להאמין ר כי חוטאים הם רק לקוי יסודי אחד של התורה ר לאדם. בספרות הנביאה עוברת כחוט ר השני התראת אלוקים, המוסחת על פניהם ר והבאה להעמידם על שגיאתם ולהרגיש להם ר שחטאם הוא גם לאלוקים וגם לאדם.

בהזנו הנשגב בשבת הקודמת לתשעה באב, מתרים גדול נביאנו ישעיה נגד כל אלה המ- חללים את תורת הצדק. „למה לכם רמוס הצרי? רועמת שאלתו של אלוקים בקול החזון, לכל הבאים להקריב קרבנות, לכל הבאים לתלות נחלות בצביעות ולפרוש כפיהם לשמים, עת שוריהם „רמים מלאו".

„לקו בכפלים"... ומראש אפשר היה לחוזת את תוצאותיו של מעצ כזה. ובבואו האסון לא רק נוף האדם חזה מבשרו סיגופון ויסורין, אלא גם ניצוץ הקדושה בקרבו חולל. לא רק נזתלו בית המקדש התמוטט על ידי מהלו- מות הצרים עליו, אלא גם „המקדש מעט". המכיל אותו כל אדם ירד למטון. לא רק הבריות שהיו כאסקופה הנדרסת ואשר נובלו מרם ובשר נאנחו בשבולן מתנים בהרמשים גם פצעיהם אשר שתתו דם, אלא גם אלוקים בסמ- תרים תבכה נפשו על הורבן אחדות האנושות.

ובגלל המלחמה והמשטמה בין איש לרעהו, בין אומה לשניה, עובלו הלהבות את ישובו הארם ומשוו לחלד צורת שדה קרב ענקי שבו האנשים הוו לחיות טורפות המוכנות ומזו- מנות לרטש אחת את השניה.

בשבתנו על קרקע, זה אלפי פעם בימות תשעה באב מאז ועד עתה, אנו הת- אבלנו לא רק על החורבן אלא גם על הירידה המוסרית. ובהשמיענו זה אלפי שנים את השאלה הנוקבת של קינת ירמיהו: „איכה ישבה בדד"? החשיבות הלב והפה לא פנו רק ל„עיר רבתי עם", אלא להתבדרות והפרוד שהתהוו בין איש לאחיו. איך נותר האיש כל כך מבודד, איך היה לאל ידם של ערוצים ומ- רגאים לברות תהום עמוקה כל כך בין איש לרעהו? הלוא כה „רבתי עם", בעיר רחבת ידים של אלוקים? הלוא כה איתן עומד העו- לם כאשר האחדות שלמת בגפיו? איך התיר בחיר היצורים שיבודרוהו, שישסע על ידי מלחמות, שיפרידו רעיונות שנאה ואי—סוב- לנות ביננו לבין אחיו? איך עלה לעריצים להביא את העולם על עברי פי פחת? להביאו להסקרות מוסרית כזאת?

„מתנחמים בכפלים" מסע תולדות האנושות לא יכולה להתעכב רק בחשמעת קינות המש- קפות את העבר הענום. ואם נכון הדבר שאמונתנו מזכירה תמיד את קדושתיה שהלפו אולם בעת ובעונה אחת היא מפנה את עיניה גם לעתיד לבוא, לאחרית הימים. ואותם הנ- ביאים, אשר השמיעו קינותיהם ואיותיהם בעפיו של הפלון שהעיב את שמי חיינו, ידעו גם להפציע מפין ערפלי העתיד, לעורר את רגש המוסר באדם, — את מצפונו, ידעו להעלות ממיכמני הלב את הטוב והנעלה, ול- התות לו כיוון בחיים, שבעקבותיו יוצרו חיים שופעים אושר לדורות באחרית הימים הנביא אינו מסתפק בדברי כיבושין בהשמעת תוכחות בגלל שחטאו בכפלים, אלא מתמיד לטפטף טיפין של סמי הרגעה כדי שיתנחמו בכפלים.

„נחמו, נחמו עמי" מכריז הנביא ישעיהו משורר הערים שבהן יועלמו חטאי ולקוי העבר, והמאמין שומע מתוך קולו של החוזה, את הדחיפה למלא את חובתו הפפולה: אמו- נה באלוקים והשתתפות למען החורת שמו הטוב של האנוש עלי אדמות. המשיח שיושים בהופעתו את הערים הזו, שבהן חוזה הנביא ש„לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה". הוא המשיח שתוגו שני אזורים: „והיה הצדק אזור מתניו ואמונה אזור חל- ציו" יחגור את אזור הצדק, ואת אזור יראת השמים. הצדק לבין האנשים והאמונה באלו- קים הנה החובה הכפולה המוטלת על כל החרדים לדבר התורה, הנה הנחמה הכפולה שהם יחיו בה. תורתנו, יסודה בציווי המוסרי „ואהבת", אשר עלינו להכפיל קיומו: פעם „ואהבת את ה' אלקיך" ופעם "ואהבת לרעך כמוך", רק בהתמזגות, בהשתלבות הרמוניות בין חובותינו כלפי אלוקים לבין חובותינו כלפי האנושות, נוכל לשים קץ לשנאת העבר, ולמארות שלו תקופה המעלה רק מינות.

„ביום שחרב בית המקדש, גולר המשיח" המובן הסמלי של מאמר חז"ל זה רוצה להבהיר לנו ולהדגיש שבאותו היום שהסתערו נחשולי הזעם עלינו נבמו בחבוזנו לבנו ניצני התקווה. ברמדוגון העלסות שהולכו עלינו אי- מים, אנו לא הפסקנו להמתין לבוראי, שיעלה על שמינו הקודרים. מרוחקים בשלשלות לרכב הנצחון של הבבלים, מוצלפים במגלבי נוגדאות רומא, נשרפים באישי המלוקים ועל סיפי בשני הנשמה ותאי הנזים, אנו התמרנו להשמיע את ה„אני מאמין" שלנו. אנו המ- שכנו להאמין בנצחון השלום והצדק.

„מתנחמים בכפלים" — נחמתנו כפולה לא רק לרגל ההצלה שעמדה לנו ולעתיד חדור הבטחון של צאצאינו, אלא יש להוסיף תנחו- מי הנורל הקוהיר השופע אור אשר אליו חותרת האנושות כולה ונחמות החיים החלו- בים וקמים לנגד עינינו אנו.

דברי תורה

מאת הרב יצחק מאיר מרילוס — בוקרשט

לפרשת מטות. (לא-נא) ויקח משה ואלעזר הכהן את הזהב מאתם כל כלי מעשה ובמבט הרא- שון אין להבין את התיבות האלה "כל כלי מעשה מאחר שבמקרא המוקדם (נ), מפרט כל הכלים במקרא מט שפנו למשה ואמרו "עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידינו ולא נפקד איש ונקרב את קרבן השם איש אשר מצא כלי זהב אצעדה וצמיד טבעת עגול וכומז לכפר על נפשותינו לפני השם הרי שנפרטו הכלים מה זה שחוזר ושונה כל כלי מעשה ויש להסביר על פי דברי חכמינו ז"ל (במסכת יומא דף פ"ו-ע"א) ת- שובה מאהבה זדונות נעשות לו כזכויות ולפי הנראה על חטאים שאדם חושב עליהם במחשבה לא שייך לומר שנעשות לו כזכויות יען שבמסכת קידו- שין (דף מ-ע"א) מחשבה רעה אין הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה מאליו אין כאן שום מעשה ששייך בה לומר שנעשה לזכויות, אולם סבי ה- צדיק מבארדיצ'ב הנודע בתור ממליץ ישראל מפרש המקרא (המלקט) הבהים סב, לך אד-ני החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו באם מישהו עושה תשובה אף על המחשבה הקדוש ברוך הוא מחשב את המחשבה כמעשה שיצרף אותה המה- שבה לזכויות ושמעתי בשם היהודי שאמר בשם רבו החוזה מלובלין לפרש את הפסוק (יהושע כד- ג) ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר א- ביכם מלשון רצון כדכתיב (דברים כג-ו) ולא אבה ד' א-לקיך לשמוע וזה פירושו דרכם של תלמידי בעל שם טוב לשלב כל מלה שבתורה ברעיונות נשגבים של דרכי מוסר וקבלה ופירוש זה הוא דומגמא השם יתברך לקח הרצונות המחשבות מעבר מהעבירות הנהר שיאירו היינו לעשות מהם זכויות והנה המלה כלי מצלצלת הברה של מחשבה כמו דכתיב (במדבר כה-יז) בנכליהם אשר נכלו לכם וזה ויקח משה ואלעזר כלי מהמחשבות מעשה כאילו הם מעשה על ידי התשובה נחשבו כזכויות והנה (במסכת שבת דף סד-ע"א) אמר להם משה לישראל שמא חזרתם לקלקולכם הראשון אמרו לו לא נפקד ממנו איש אשר אמר להם אם כן כ- פרה למה אמרו לו אם מידי עבירה יצאנו מידי הרהור לא יצאנו מיד ונקרב את קרבן השם ומ- ביא בשם הה"צ רבי יישכר דוב מבעלז כי דיוק בלשון התלמוד הלא אמרו חכמינו ז"ל במסכת יומא (דף כט-ע"א) ההרהורי עבירה קשים מעבירה כי בלשון התלמוד מתורץ היה להם לומר מההרהור לא יצאנו מה זה מידי אלא על פי הידוע שלכל דבר יישנו יד ידות נדרים ולענין טהרה במסכת עוקצין ידות וכמו כן יישנו עבירה ויישנו יד לעבירה וזה שדיוקו כי מהרהור לא נכשלו אבל יד להרהר עברו או עמדו במקום שמו- ביא לידי הרהרור (המלקט) הרב האחרון מהעיר דעש (דעש ששמה נתנדלתי ולמדתי היתה עיר ואם בישראל שמכל פתחי בתי בני-ישראל נבעה תורה ויראת שמים וחסידות היתה ואיננה לראבון נפשנו השם ינקום דמם) בספרו כנסת יחזקאל מביא קושיא זו מה שאמרו ישראל למשה היינו מידי עבי- רה יצאנו מידי ההרהור לא הלא הרהור קשה מע- בירה כמו שהקדמנו ומאריך בהסברה פסיכולו- גית כי נוכחנו כי כל מישהו שיורד לשדה המלח- מה הגם שבביתו ובעירו היה איש צנוע בעל מדות ישרות שם בשדה קטל (שדה הדרינה) אובד תכונתו ומתלבש בלי רצונו באכזריות ובני ישראל פנו אל משה ואמרו לא נפקד ממנו איש האישיות האנושית שהיתה בנו טרם ירדנו לשדה המלחמה לא החלפנו מדותינו שבהן הרגלנו אולם לא הגענו למידה כזו לדעת מה שבלבו של חברו כי הלא בתיב (תהלים צד-יוד) „השם יודע מחשבות" אבל לא האדם ומה שלא נפקד ממנו האישיות אין שום ראי-ה למה שבלבו וכדכתיב (שמואל א טז-ז) כי לא אשר יראה האדם כי האדם יראה לעינים (אולם) והשם יראה ללבב לכן הוצרכו עלינו להקריב קרבן ולכפר וב- יותר שהרהור קשה מהעבירה (ונשוב לדברי הצדיק מ- בעלז גאליציענו כי עברנו בדרכים ועמדנו במקומות שהם ידות להרהור).

הדברי תורה בספר מקור ברוך רב אב"ד דסערעט בוקאבינה

בשינוי ונוסף מהמלקט.

ידיעות מקהילותנו

מאלונטא

בקהילה היהודית הזעירה שמספר חבריה בסך הכל 13 איש, התקיימה גם בשנה זו אזכרת ההגליות במחנות ההשמדה.

בכדי להבטיח קיום מנין, באה קבוצת יהודים מאורדיה, ובראשם דר. פריד ארנסט יו"ר הק- הילה שתמך באופן רוחני את הנוכחים, שהת- כנסו בבית הקברות. בית הקברות הוא מוחזק במצב טוב, ויכל להיות לדוגמא לכל בתי הקברות שברומניה.

את הדרשה נשא כבוד הרב דר. אהרן גיימן מטימישוארה שתאר במלים הנוגעים ללב את ה- טראגדיה של קהילת היהודים מהעיירה הזאת, שיהודיה השמדו. נרצחו אנשי הרוח התורניים והתרבותיים, המנהיגים ו600 מחבריה. נקראו ש- מות כל הנרצחים.

הטכס הסתיים בתפילת אבל, קל מלא רחמים וקדיש ציבורי.

אורדיה

כמו בשנים הקודמות, גם השנה התקיימה אז- כרת ההגליות מאביב שנת 1945.

בית-הכנסת האורטודוקסי הגדול התמלא עד אפס מקום. היו שם איזה 550—660 איש, שרידי השואה. היו נוכחים גם נציגי כל הדתות וגם מר דמיאן אורל, ממשרד הדתות.

הטכס נפתח ע"י היו"ר דר. פריד ארנסט, 6 תלמידי התלמוד-תורה הדליקו 6 נרות לזכר ששת המיליונים היהודים שנספו "על קידוש השם". השי"ב משה גלאנץ תאר באידיש את טרגדית, ה35000 יהודים שהגלו ע"י ההורטיסטים ב1944 בזמן כיבושם החצר את צפון טראנסילוואניה.

אחר כך הושרו שירים ע"י מקהלת התלמוד- תורה, ולבסוף נשא הרב דר. גיימן ארנסט מטי- מישואארא דרשה על הנושא.

נאמרה תפילת אבל „אל מלא רחמים" וקדיש שנאמר ע"י השו"ב משה גלאנץ.

אחר כך הלכו בתהלוכה אל מצבת הגולים איפה שהרב דר. גיימן ארנסט ערך תפילת „קל מלא רחמים". הנוכחים אמרו קדיש בציבור.

דר. פריד ארנסט

הצנה

בבית המדרש של קונסטאנצא, התקיימה הצנה עם תכנית עשירה של שירים יהודיים ששרה מ- קהלת התלמוד-תורה, תחת ניצוחו של המנצח המוכשר מ. דאמיאן. המהנדס דן רגנשטרייף נשא אחר כך הרצאה על „התקוממויות היהודים בגיטאות פולין". לשירים ולהרצאה היתה הצלחה רבה.

שאול פרייברג

באקוי

בנוכחות קהל רב שמלא עד אפס מקום אולם התרבות של עירית באקוי, חבר האקאדמיה אל. גראור הרצה על „בלשנים רומנים ממוצא יהודי". אחדי דבריו של יו"ר קהילת יהודי באקוי, המ- הנדס יוליוס ונגר ושל המורה ל. יוסף שהציגו את אישיות המרצה, חבר האקאדמיה מר אל. גראור הבליט את פעילותם של 6 בלשנים יהודים, שע- בודתם הם אבני יסוד בחקר השפה הרומנית; הוא דבר גם על עבודות בלשנים יהודים דהאידנא שממשיכים באותו מרץ את עבודת קודמיהם.

אחר כך נשא את דברו מר פטרה יגקואיה, יו"ר ועד לתרבות וחינוך סוציאליסטי של מחוז באקוי ואחריו המהנדס מר וגנר, שהרימו על גם את עבודת האורח המרצה, ושל המדענים עליהם דובר שהע- שירו את אוצר התרבותי של ארצנו.

חבר האקאדמיה מר אל. גראור ביקר אחר כך מקומות זכרון היסטוריים ממחוז באקוי. המזאון „ג'ורג'ה אנסקו" ממצקאן, השתתף בפגישה עם חברי מערכת העתון „אטנאו" ובאזכרת 100 שנה מהולדת הפידגוג הגדול גרינגורה מאבאקארו.

ג. אלקסנדרו

טג. מורש

לפני זמן לא רב הפסל איז'ק מארטין הציג באולמי התערוכה מטג. מורש תערוכה של הרבה מעבודותיו שמוכרים בארץ ובחוץ-לארץ. בין עבודותיו המוצגים בתערוכה בולטות שתיים להן אופי יהודי מופלג: „הנביא" ו"השואה".

Tiparul executat la I.P. „13 Decembrie 1918"
sub comanda nr. 3/31